

कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली
वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

नवराज थिङ

परीक्षा क्रमाङ्क: २३३०१३२/२०६६

त्रि.वि.दर्ता नं.: १९९९-८८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको विशिष्टीकरण नेपा.शि.५९८

पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

२०६९

सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस

सिन्धुली

शोधनिर्देशकको सिफारिस

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका छात्र नवराज थिडले नेपाली विषय विशिष्टीकरणको नेपा.शि. ५९८ को आवश्यकता पूर्तिका लागि सिन्धुली जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । निकै मेहनत र परिश्रमका साथ तयार पारिएको यो शोधपत्रबाट म पूर्णतः सन्तुष्ट छु । तथा उक्त शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति: २९ जनवरी २०१३.

उप.प्रा.भानुभक्त गुरुङ

शोधनिर्देशक

त्रि.वि.वि.शिक्षाशास्त्र सङ्काय

सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस

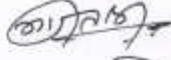
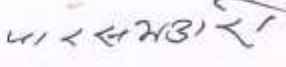
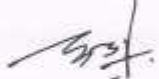
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग,

सिन्धुली

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षा शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस, सिन्धुलीका छात्र नवराज थिडले कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा तयार गर्नु भएको शोधपत्र नेपाली शिक्षा विषयको स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) का लागि उपयुक्त देखिएकाले स्वीकृत गरिएको छ।

मूल्याङ्कन समिति:

१. उप.प्रा. भानुभक्त गुरुङ (विभागीय प्रमुख/ शोधनिर्देशक)
२. प्रा.डा.पारसमणि भण्डारी (वाच्य परीक्षक)
३. उप.प्रा. देवीप्रसाद सुवेदी
४. उप. प्रा. अर्जुनप्रसाद धोडेल

मिति: २९ जनवरी २०१३.

कृतज्ञता

स्नातकोत्तर तह अनुसन्धान तह हो । यस तहमा अध्ययन गरिसकेपछि, सोधकार्य गर्नु पर्छ भन्ने मनमा थियो तर सोधकार्य एक जटिल विषय भएको हुँदा यसलाई निष्कर्षमा पुऱ्याएर सम्पन्न गर्न सकिन्छ कि, सकिन्न भन्ने मनमा द्विविधा चलिरहेको थियो । यस्तै परिस्थितिमा सोधकार्य लेखन सम्बन्धी मनमा रहेको द्विविधा तथा अन्यौल हटाई सोधकार्य लेखनको लागि प्रेरणा तथा उत्साह प्रदान गरिदिनुहुने त्रि. वि. केन्द्रीय क्याम्पस कीर्तिपुरका आदरणीय प्रा. डा. पारसमणि भण्डारीप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

सोधपत्र तयार गर्नका लागि आफ्नो अमूल्य समयको पर्वाह नगरी उचित मार्ग निर्देश तथा सल्लाह सुभाब दिनुहुने सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस विभागीय प्रमुख तथा शोध निर्देशक आदरणीय गुरु भानुभक्त गुरुङ्ग र आदरणीय गुरु अर्जुनप्रसाद पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने उद्देश्य पुरा गर्न आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउन सहयोग पुऱ्याउनुहुने श्री गौमती नमुना उ. मा. वि माढीवजार, श्री कमला जनज्योती उ. मा. वि. सिलामे, श्री जनजागृती उ. मा. वि. निबुवाटार, श्री चण्डेश्वरी उ.मा.वि. डाढीका नेपाली विषय शिक्षक तथा विद्यालय परिवार र लिखित अभिव्यक्ति दिनुहुने माथि उल्लिखित विद्यालयका तामाडभाषी विद्यार्थी भाइबहिनीहरू सबैप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहान्छु । साथै शोधपत्र टाइप गर्न सहयोग पुऱ्याउनुहुने जीवनसाथी चिनाकुमारी लामा र कम्प्युटर टाइप तथा सेटिड कार्य गरिदिनुहुने न्यू जेके डेस्कटपका ज्योति श्रेष्ठलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

नवराज थिङ

त्रि.वि.वि.

शिक्षाशास्त्र सङ्काय सिन्धुली

बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा विभाग

सिन्धुली

शोधसार

शोधशीर्षक	:	सिन्धुली जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन
शोधार्थी	:	नवराज थिङ
शोधनिर्देशक	:	भानुभक्त गुरुङ
विभाग/ क्याम्पस	:	शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पस, सिन्धुली
शैक्षिक वर्ष	:	२०६४/०६६
जम्मा अध्याय	:	५
पृष्ठ सङ्ख्या	:	१०+४८+१०
शोधप्रक्रिया	:	

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभाग नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनका लागि तयार पारिएको हो ।

प्रस्तुत शोधपत्रमा सिन्धुली जिल्लाका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको स्तरीय नेपाली वाक्यगठन क्षमताको अध्ययन र त्रुटिक्षेत्रको पहिचान गर्नु रहेको छ । उल्लिखित उद्देश्य पुरा गर्न सिन्धुली जिल्लामा रहेका चारवटा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वचन, लिङ्ग, पुरुष, भाव, पक्ष, कारक, वाच्य र काल सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी अध्ययन गरिएको छ ।

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन अन्तर्गत सिन्धुली जिल्लाका चार सामुदायिक विद्यालयका २०/२० जनाका दरले ८० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरी प्रश्नावली तयार गरेर तथ्य सङ्कलन गरिएको छ ।

निष्कर्ष

कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिलाई समग्रमा ख्याल गर्दा वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूमध्ये सबैभन्दा ठीक जवाफ वचनमा दिएको पाइएको छ भने सबैभन्दा बढी त्रुटि वाच्य, कारक र लिङ्गमा पाइएको छ। त्यसैगरी प्रश्नावलीको प्रकृति अनुसार विषयगत भन्दा वस्तुगत प्रश्नको जवाफमा कम त्रुटि गरेको पाइयो भने स्वतन्त्र लेखनमा बढी अनुत्तरित भएको पाइयो। सामाग्री संकलन गरिएका चारवटा विद्यालयका विद्यार्थीहरूमध्ये सबैभन्दा बढी त्रुटि श्री कमला जनज्योति मा.वि. सिलामेमा पाइयो भने सबैभन्दा कम त्रुटि श्री गौमती नमुना उच्च मा.वि. माढी बजारका विद्यार्थीहरूमा पाइयो।

माथि उल्लिखित तथ्यहरूको आधारमा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा त्रुटि गर्नुको मुख्य कारण, मातृभाषाको प्रभाव, सामुदायिक प्रभाव, सामाजिक तथा पारिवारिक वातावरण, विद्यालयको भौतिक एवम् व्यवस्थापन तथा शैक्षिक पक्षका प्रभावका साथै शिक्षकलाई उपयुक्त निर्देशन नहुनु, समय सापेक्ष तालिम नहुनु, नेपाली विषय शिक्षकको व्यवस्था नहुनु तथा नेपाली भाषाप्रति उदासिनता हुनु जस्ता विविध पक्षहरू जिम्मेवार रहेको स्पष्ट हुन्छ।

विषयसूची

अध्याय एक

शोधको परिचय	1
१.१ शोधशीर्षक	1
१.२ शोधको प्रयोजन	1
१.३. समस्या कथन	1
१.४ शोधको उद्देश्यहरू	4
१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा	4
१.६ शोधविधि	10
१.७ अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व	11
१.८ सीमाङ्कन	13
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	14

अध्याय दुई

त्रुटिसम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचय	15
२.१ त्रुटिको सैद्धान्तिक परिचय	15
२.२ वाक्यगठनको परिचय र परिभाषा	16
२.३ वाक्यगठनका पक्षहरू	17
२.३.१ वचन	18
२.३.२ लिङ्ग	19
२.३.३ पुरुष	20
२.३.४ काल	21
२.३.५ भाव	22
२.३.६ पक्ष	23
२.३.७ वाच्य	24
२.३.८ कारक	25
२.४ निष्कर्ष	26

अध्याय तीन

व्याख्या तथा विश्लेषण	27
३.१ परिभाषा	27
३.२ वचनगत त्रुटि	28
३.३ लिङ्गगत त्रुटि	28
३.४ भावगत त्रुटि	28
३.५ पुरुषगत त्रुटि	29
३.६ कालगत त्रुटि	29
३.७ वाक्य	29
३.८ पक्षगत त्रुटि	30
३.९ कारकगत त्रुटि	30
३.१० उपसंहार	30

अध्याय चार

विद्यालयगत अधारमा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिविश्लेषण	31
४.१ परिचय	31
४.१.१ श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामे	31
४.१.२ श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय, माढीवजार	34
४.१.३. श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालय निबुवाटार	36
४.१.४. श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय, डाढी	39
४.२ उपसंहार	41
४.३ त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण	42

अध्याय पाँच

निष्कर्ष तथा सुझाव	44
५.१. निष्कर्ष	44
५.२. सुझावहरू	46
५.३ भावी अनुसन्धान	48

सन्दर्भग्रन्थसूची

परिशिष्ट

चिन्ह विवरण

यो शोधपत्र तयार गर्दा भएका चिन्हहरूको विवरण निम्नानुसार छः

चिन्ह	अर्थ
()	ऐच्छिक, प्रकारान्तर, उदाहरण निर्देश
/	वैकल्पिक, विभेदक
	पूर्णविराम
,	अल्पविराम
;	अर्धविराम
?	प्रश्नचिन्ह
!	विस्मयादिबोधक
:	निर्देशक चिन्ह
-	योजक चिन्ह
“ ”	उद्धरण चिन्ह
=	तत्सम
×	शून्य/खाली

संक्षिप्त रूपको सूची

यो शोधपत्र तयार गर्दा लामालामा शब्दावलीलाई सजिलोको निम्ति छोटकरीको रूपमा लेखिएका छन्:

चिन्ह	अर्थ
अ.क्रि.	अकर्मक क्रिया
इ.	इत्यादि
ई.सं.	इस्वी सम्वत्
उदा.	उदाहरण
उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
का.	काठमाडौं
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
जि.वि.स.	जिल्ला विकास समिति
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नि.मा.वि	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.रा.प्र.प.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
ने.वृ.श.	नेपाली बृहत् शब्दकोश
प्र.ने.श.	प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
प्रा.डा.	प्राध्यापक डाक्टर
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
र.पु.भ.	रत्नपुस्तक भण्डार
संक्षे.	संक्षेपीकृत रूप
स.क्रि.	सकर्मक क्रिया
वि.पु.भ.	विद्यार्थी पुस्तक भण्डार
वि.बो.	विस्मयादिवोधक
वि.सं.	विक्रम सम्वत्

अध्याय एक

शोधको परिचय

१.१ शोधशीर्षक

प्रस्तुत शोधपत्रको शीर्षक सिन्धुली जिल्लाका कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन रहेको छ ।

१.२ शोधको प्रयोजन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको विशिष्टीकरण नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनको लागि तयार गरिएको छ ।

१.३. समस्याकथन

नेपाली भाषा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले सरकारी कामकाजको रूपमा संवैधानिक मान्यता प्रदान गरेको भाषा हो । त्यसैले प्रशासनिक र सञ्चार क्षेत्रमा नेपाली भाषाको प्रयोग माध्यम भाषाको रूपमा हुँदै आएको छ । यो भाषा अधिकांश नेपालीहरूको मातृभाषा हो, सम्पूर्ण नेपालीहरूलाई भाषिक एकतामा आवद्ध गर्ने भाषा हो, विभिन्न जात जाति तथा भाषीहरूको बीचमा विचार विनिमय गर्ने माध्यम भाषा हो, साथै विद्यालय तहमा र विश्वविद्यालय तहमा अनिवार्य र ऐच्छिक विषयको रूपमा पठनपाठनको व्यवस्था गरिएको भाषा हो । प्रयोगको क्षेत्र र मान्यताको हिसाबले नेपाली भाषा महत्वपूर्ण भाषा भएको हुँदा शुद्धसँग बोल्न र लेख्न नेपाली भाषा शिक्षणको भूमिका महत्वपूर्ण देखिन्छ ।

नेपाली भाषा शिक्षणका क्रममा त्रुटिविश्लेषण भर्खरै चर्चित हुन थालेको विषय हो । अर्थात् भाषा विज्ञानको क्षेत्रमा त्रुटिविश्लेषण कान्छो शाखाको रूपमा लिइन्छ । त्रुटिको स्वरूप यसको शैक्षणिक उपादेयता भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा निकै महत्वपूर्ण छ ।

त्रुटिविश्लेषण मुख्यतः दोस्रोभाषा शिक्षणका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण हो । तापनि यस्तै समस्थिति र अंशतः केही भिन्न स्थितिमा पनि यसको प्रयोग गर्न सकिने कुरा विभिन्न

भाषाभाषी पृष्ठभूमि भएकै शिक्षार्थीहरूले मानक नेपाली लेख्न विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने र उक्त त्रुटिहरूको अध्ययन भाषाशिक्षण तथा अन्य सन्दर्भमा प्रभावकारिता थप्न उपयोगी हुने विश्वास गरिएको छ ।

भाषा समाजले सिर्जना गरेको विचार विनिमयको साधन हो । यो समाजको आवश्यकता अनुसार वृद्धि तथा विकास हुन्छ । भाषा समाजले सिर्जना गर्छ भने भाषाले समाजको सेवा गर्छ; तसर्थ भाषा र समाजको सम्बन्ध भनेको एक सिक्काका दुई पाटाको रूपमा मानिन्छ ।

भाषा सिकाइमा त्रुटि हुने गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूलाई स्वभाविक मानिन्छ । विना त्रुटि भाषा सिक्न सकिदैन । त्रुटि नै सिकाइको आधार हो । यहीबाट सिकाइ सुरु हुन्छ भन्ने अवधारणा त्रुटिविश्लेषणको रहेको छ । जुन शैक्षणिक क्षेत्रमा सान्दर्भिक छ । प्रथम भाषा र दोस्रोभाषा सिकिरहेकाहरूले गर्ने त्रुटिहरूमा प्रशस्त विविधता पाइन्छन् । दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूमा मातृभाषा/भाषा १ का एकाइगत विशेषताहरू विद्यमान रहन्छन् । मूलतः ध्वनि र व्याकरणगत संरचनाहरूमा अभ्यस्त भएका हुन्छन् । जसको कारण दोस्रोभाषा सिकाइमा पहिलो भाषाको ध्वनि तथा संरचनाहरूको प्रभाव पर्दछ ।

नेपाली भाषा शिक्षणको क्रममा निम्न माध्यमिक स्तरसम्म सामान्य नेपाली भाषिक सीप विकासको अपेक्षा राखिएको हुन्छ भने उच्च स्तरमा स्तरीय त्रुटि-निरपेक्ष भाषिक सीप विकासको अपेक्षा राखिएको हुन्छ । अतः स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षणका लागि माध्यमिक तह र उच्च तहको आधार स्तम्भका रूपमा रहेको कक्षा ७ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषा सम्बन्धी क्षमता र सम्बन्धित छात्र/ छात्राहरूले गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृतिको विश्लेषण गरी त्यसका आधारमा शिक्षण प्रक्रिया अपनाउनु पर्ने आवश्यकता हुन्छ । सोही प्रयोजनको लागि प्रस्तुत शोधपत्रको विषय छनोट गर्न आवश्यक ठानिएको हो ।

त्रुटि विश्लेषण र भाषा शिक्षणबीच अन्योन्याश्रित सम्बन्ध रहेको छ । भाषा (१/२) सिक्ने क्रममा शिक्षार्थीहरूले गर्ने विभिन्न प्रकारका भुललाई नै त्रुटि भनिएको हो । त्रुटिमा विविधता पाइन्छ । मूलतः त्रुटिहरू वाक्यगठनगत, वर्णविन्यासगत, उच्चारणगत, लिपिजनित, रूपगत, पदावलीगत, वाक्यगत, अर्थगत, संकथनगत, अपूर्ण सिकाइगत, अतिसामान्यीकरणगत, सरलीकरणगत, स्रोतगत, स्वरूपगत आदि हुन सक्छन् । यस शोधपत्रमा कक्षा सातमा पढ्ने तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूबारे विश्लेषण गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

भाषा सिकाइका क्रममा देखिने त्रुटि विविध प्रकारका हुन्छन्; तसर्थ भाषाविदहरू पनि त्रुटिहरूको वर्गीकरणमा एकमत देखिदैन । विद्वान एस.पिट.कर्डर (इन्ट्रोडक्सन टु आलाइड लिङ्गिवास्टिक्स (१९७३-२६१) का अनुसार त्रुटिहरूलाई तीन भागमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ, जुन निम्नानुसार छन्:- क) अव्यवस्थित त्रुटि, ख) व्यवस्थित त्रुटि र ग) उत्तर व्यवस्थित त्रुटि (अधिकारी, २०५६:१३६) उल्लिखित त्रुटिहरू मध्ये व्यवस्थित वा नियमित त्रुटिहरूको महत्त्व बढी रहेको छ । यस प्रकारको त्रुटि समूहले गर्ने हुँदा शिक्षकद्वारा यस्ता त्रुटिलाई समयमा नै निराकरण गर्न सक्छन् । यस्तो त्रुटि गलत सामान्यीकरण हुने गर्दछ । नेपाल बहुजाति, बहुभाषी मुलुक हो । यहाँ धेरै भाषिक समुदायहरू छन्, जसको मातृभाषा आ-आफ्नै छन् । मातृभाषा आफ्नै भएका भाषीहरूमध्ये तामाङ जाति पनि एक हो । तामाङ जाति नेपालको एउटा प्राचीन जाति हो । उनीहरू काठमाडौँ उपत्यकालाई आफ्नो आदि भूमि ठान्दछन् । उनीहरूको भाषा नै तामाङ भाषा हो । तामाङ जातिको बसोबास मध्यमाञ्चल विकास क्षेत्रका सिन्धुली, रामेछाप, दोलखा, सिन्धुपाल्चोक, रसुवा, नुवाकोट, धादिङ, मकवानपुर, काभ्रे, र ललितपुर जिल्लाहरूमा अधिक रहेको छ ।

(तामाङ, २०५४:क) पातलो रूपमा नेपाल भरी नै यत्रतत्र छरिएर रहेको पाइन्छ, भने नेपाल बाहिर दार्जिलिङ, सिक्किम, नागाल्यान्ड, बर्मा र भुटानमा पनि तामाङभाषीहरू रहेको पाइन्छ । विज्ञान र प्रविधिको विकास संगसंगै मानिसहरूको स्थानान्तरणको तिब्रताले गर्दा आज एउटा जाति वा भाषीको छुट्टै क्षेत्र रहने अवस्था छैन । अमृत योजन तामाङद्वारा लेखिएको तामाङ व्याकरणमा (तामाङ व्याकरणको प्रसङ्गमा) तामाङ भाषालाई पूर्वेली भाषिका र पश्चिमी भाषिका गरी दुई भागमा विभाजन गर्न सकिने कुरा उल्लेख गरेका छन् । जसका अनुसार त्रिशुली नदी पश्चिमका तामाङ भाषालाई पश्चिमी भाषिका र पूर्वतिरका तामाङ भाषालाई पूर्वेली भाषिका मान्न सकिने उल्लेख छ । पूर्वेली भाषिकालाई पनि सैलुङे र तेमाले भाषिकाको रूपमा उल्लेख गरिएको पाइन्छ । सिन्धुली जिल्लामा बहुसङ्ख्यक तामाङहरूले बोल्ने तामाङ भाषा तेमाले भाषिका अर्न्तगत पर्दछ । यो भाषिका तामाङ भाषिकाहरू मध्ये शिष्ट र सम्पन्न भाषिकाको रूपमा देखिन्छ ।

सिन्धुली जिल्ला तामाङ जातिहरूको घना बस्ती भएको जिल्ला हो । नेपालको जनगणना २०५८ अनुसार २५.६०% तामाङ जाति रहेका छन् भने मातृभाषाको हिसाबले २४.६४% तामाङभाषी रहेका छन् । सिन्धुली जिल्लामा जनसङ्ख्याको हिसाबले प्रथम स्थानमा रहेका तामाङ जातिहरूको व्यवसाय खेती र पशुपालन गर्ने रहेको छ । पछिल्लो समयमा तामाङ जातिका युवाहरू पनि वैदेशिक रोजगार र अन्य रोजगारमुलक व्यवसायमा लागेका

पाइन्छन् । साथै उनीहरू शिक्षा आर्जनको क्षेत्रमा पनि विस्तारै लागेको देखिन्छ । तामाङ भाषीहरूको पनि शिक्षा आर्जनको माध्यमभाषा नेपाली भाषा नै हो । नेपालको संविधानले प्राथमिक तहसम्मको शिक्षा मातृभाषाको माध्यमबाट हुने व्यवस्था गरेको भएतापनि पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षण सामग्री तालिम प्राप्त शिक्षक, लिपिको विवाद र स्वयम् तामाङभाषीहरूको उदासिनता आदि विविध कारणहरूले गर्दा तामाङ जातिहरूको शिक्षा आर्जनको माध्यम भाषा विद्यालय तहदेखि नै नेपाली भाषा रहेको छ; तसर्थ तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्छन् ? कुन कुन क्षेत्रमा बढी त्रुटिहरू गर्छन् ? त्रुटिको प्रकृति कस्तो छ ? के कारणले त्रुटि हुन गएको हो ? पत्ता लगाई राय सुझाव प्रस्तुत गर्ने प्रयास प्रस्तुत शोधपत्रमा गरिएको छ ।

तामाङ जातिहरूको मातृभाषा तामाङभाषा हुँदाहुँदै पनि माध्यम भाषा, शिक्षा आर्जनको भाषाका साथै सम्पर्क भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई प्रयोग गर्दा नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्न आवश्यक ठानिएको छ ।

१.४ शोधको उद्देश्यहरू

प्रस्तुत शोधपत्रमा निम्नलिखित उद्देश्यहरू पूरा गर्ने लक्ष्य राखिएको छ :

- क) कक्षा सातमा अध्ययनरत सिन्धुली जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउनु,
- ख) कक्षा सातमा अध्ययनरत सिन्धुली जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन अन्तर्गत सबभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्ता लगाउनु,
- ग) त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणको लागि सुझाव दिनु ।

१.५ पूर्वकार्यको समीक्षा

भाषा मानवीय विचार विनिमयको साधन हो । मानवीय व्यवहारका हरेक क्रियाकलापसाग भाषाको अभिन्न सम्बन्ध हुन्छ । मानवजातिले विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा गरेको प्रगतिमा भाषाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । फरक फरक भूगोलमा र फरक फरक जाति तथा सम्प्रदायमा भाषा पनि फरक फरक नै प्रयोग हुन सक्छ । जनगणना २०५८ अनुसार नेपालमा पनि नेपाली भाषा सहित ४० भन्दा बढी भाषा बोलीचालीमा प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपालमा प्रचलित भाषाहरूमध्ये नेपाली भाषालाई सरकारी कार्यालयहरूमा लेखापढीको माध्यमका रूपमा प्रयोग गरिन्छ ।

भाषा साहित्यको विकास चरणबद्ध रूपमा भएको हुन्छ। भाषासम्बन्धी अध्ययन गर्नुभन्दा पहिले त्यस विषयमा भए गरेका अध्ययन वा कार्यको समीक्षा वा अध्ययन गर्नु महत्वपूर्ण मानिन्छ। पूर्व अनुभवले गर्दा वर्तमानलाई सरलता प्रदान गरी अझ अगाडि बढ्न प्रेरणा मिल्दछ साथै सम्बन्धित विषय वा क्षेत्रमा के कति काम भएका छन् ? कसरी कार्य सम्पन्न गरेका छन्? के कस्तो निष्कर्ष वा निचोड निकालेका छन् ? भाषा वा भाषा शिक्षणमा देखिएका त्रुटिहरूलाई कम गर्न अपनाइएको उपायहरू के के छन् जस्ता सूचनाहरू प्राप्त भई, सैद्धान्तिक धरातल (आधार) प्राप्त हुने, पुनरावृत्ति हुनबाट जोगिने एवं विश्लेषण व्याख्याको आधार समेत प्राप्त हुन्छ।

पूर्वाध्ययनको महत्वलाई उल्लेख गर्दै विभिन्न विद्वानहरूले आ-आफ्नो धारणा यसरी व्यक्त गरेका छन् :

पाश्चात्य समालोचक टि.एस. इलियटले (टमस स्टर्न इलियट) आफ्नो कृति **परम्परा र व्यक्ति प्रतिभा** मा “साहित्यको इतिहास नै साहित्यिक परम्परा हो कुनै नव आगन्तुक प्रतिभा यसै परम्परामा आवद्ध भएर सिर्जनशील हुन्छ।” (त्रिपाठी, २०३६:२६५) को अभिव्यक्ति दिएका छन्। अर्का शिक्षाविद् वेष्ट भन्छन् “पूर्वाध्ययनबाट कुन स्रोतको प्रयोग गर्ने ती कसरी कहाँ प्राप्त हुन्छन् भन्ने कुरा जान्न सकिन्छ, जसले गर्दा उद्देश्यहीन कार्य गर्नबाट धेरै समय बचाउन सकिन्छ।” तसर्थ यसमा वाक्यगठन अन्तर्गत त्रुटिहरूको अध्ययनसँग सम्बन्धित पूर्वकार्यहरूको अध्ययन गर्ने जमर्को गरिएको छ।

१) जगन्नाथ शर्मा त्रिपाठीद्वारा मानविकी र सामाजिकशास्त्र अध्ययन संस्थान अन्तर्गत **पद्मकन्या क्याम्पसका छात्राहरूको नेपाली व्याकरण सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण** (२०३५) शीर्षकमा अध्ययन गरेको पाइन्छ। उक्त शोधको उद्देश्य उच्च तह पार गर्न लागेका छात्राहरूमा प्रशस्त व्याकरणगत त्रुटिहरू पाइन्छ। त्यस्ता त्रुटिहरूको अध्ययन गरी निराकरण गर्नुका साथै शुद्ध लेखनमा सचेतता ल्याउनु र सुभाब दिनु रहेको छ। यस अध्ययनको लागि स्नातक तहको (नेपा. शि.३०१) नेपाली व्याकरणको विस्तृत अध्ययन भन्ने पाठ्यांशको परीक्षाका उत्तरपुस्तिकालाई प्राप्ताङ्कका आधारमा ४ भागमा विभाजन गरिएको छ; जहाँ नेपाली मातृभाषी हुने र नेपाली भाषालाई दोस्रोभाषाको रूपमा प्रयोग गर्ने छात्रालाई समेटिएको छ।

२) रामचन्द्र लम्सालद्वारा **निम्न माध्यमिक तह पूरा गरेका आवासीय र साधारण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटि पक्षको तुलनात्मक अध्ययन** (२०४०) शीर्षकमा अनुसन्धान प्रस्तुत भएको पाइन्छ। लघु अनुसन्धान पत्रका रूपमा

प्रस्तुत गरिएको यस शोधपत्रको मुख्य उद्देश्य आवासीय विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरू र सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटि पक्षको पहिचान गर्न र उक्त दुवै किसिमका विद्यार्थीहरूका बीच वाक्यगठनमा पाइने त्रुटि पक्षको पारस्परिक तुलना गर्नु रहेको देखिन्छ। यसमा वाक्यगठन सम्बन्धी उपलब्धि पक्ष भन्दा त्रुटिपक्षमा बढी केन्द्रित भएको देखिन्छ।

- ३) हेमाङ्गराज अधिकारीद्वारा शिक्षाशास्त्र संकाय प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूका वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०४०) प्रस्तुत भएको छ। यसको मुख्य उद्देश्य प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटि पहिल्याउनु, दुवैथरी विद्यार्थीहरूका बीचमा के कस्ता त्रुटि भए त्यसको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु रहेको छ। जसका लागि नेपाली वाक्यगठनका वचन, पुरुष, लिङ्ग, आदर र वाच्य पक्षलाई समेट्ने गरी प्रश्नपत्र तयार पारेर त्रुटि पक्षको तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ। सामग्री संकलन गर्न उपयोग गरिएका प्रश्नहरू स्वतन्त्र उत्पादनात्मक, नियन्त्रित उत्पादनात्मक र पहिचनात्मक गरी तीन किसिमका थिए। वाक्यगठनको जटिलतालाई हेर्दा नेवारी मातृभाषिका लागि वाच्य सबैभन्दा जटिल भएको देखिन्छ।
- ४) भोजराज ढुङ्गेल र अन्यद्वारा “शिक्षा प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लेखन क्षमता सम्बन्धी एक अध्ययन (२०४०)” शीर्षकमा लघु अनुसन्धान गरिएको छ। यस अनुसन्धान कार्यको मूल उद्देश्य प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले नेपाली लेखनमा गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु रहेको छ। नेपाली लेखन क्षमताभित्र व्याकरणात्मक त्रुटिको अध्ययन गरिएको छ। जसमा वर्णविन्यास र वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूलाई देखाइएको छ। वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिमा लिङ्ग र वचनसम्बन्धी त्रुटि राखिएको छ। यस अनुसन्धानमा मूलतः व्याकरणात्मक त्रुटिपक्षलाई लिएर लेखन क्षमतालाई तुलनात्मक रूपमा देखाइएको छ।
- ५) केदारप्रसाद शर्माद्वारा “माध्यमिक तहका अवधिभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरू एक अध्ययन (२०४२)” प्रस्तुत गरिएको छ। अनुसन्धानको प्रमुख उद्देश्यहरूमा कक्षा ९ का अवधिभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु र त्रुटिहरूको वर्गीकरण र विश्लेषण गर्नु रहेका छन्। जसमा पुरुष, लिङ्ग, वचन, आदरार्थी अन्तर्गत उद्देश्य र

विधेय, विशेषण र विशेष्य, कर्ता र क्रिया, भेदक र भेद्य, अनुनासिकता जस्ता पक्षका विषयमा केन्द्रित भएर प्रश्न निर्माण गरी त्रुटि विश्लेषण गरिएको पाइन्छ ।

- ६) रामप्रसाद भट्टराईद्वारा “प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली व्याकरणिक कोटि सम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण (२०४३) शीर्षकमा एक शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रको मूल उद्देश्यमा व्याकरणिक कोटिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नुका साथै मानविकी र शिक्षाशास्त्र सङ्काय तर्फका विद्यार्थीहरूका भाषिक क्षमतालाई तुलना गर्नु रहेको छ । मूलतः व्याकरणात्मक कोटिको सम्बन्ध सम्पूर्ण भाषिक पक्षसँग रहेको पाइन्छ, तापनि यस शोधपत्रमा व्याकरणात्मक कोटिका आठ पक्षहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, कारक, काल, भाव, पक्ष र वाच्यको मात्र अध्ययन गरिएको छ । यस अध्ययनमा व्याकरणात्मक त्रुटि विश्लेषण गर्दा सैद्धान्तिक पक्षलाई भन्दा प्रायोगिक पक्षलाई नै बढी जोड दिइएको पाइन्छ । जसमा व्याकरणात्मक कोटिका आठ पक्षलाई समेट्ने गरी ६४ वटा प्रश्नहरू निर्माण गरि तिनैको प्रतिक्रियालाई तुलनात्मक रूपमा विश्लेषण गरिएको पाइन्छ ।
- ७) उमा अधिकारी (रेग्मी) द्वारा “प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्ति सम्बन्धी त्रुटि विश्लेषण (२०४४)” शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत छ । शोधपत्रको मूल उद्देश्यमा प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन अभिव्यक्तिमा पाइने त्रुटिको पहिचान गर्नु, वर्गीकरण र त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्नु रहेको देखिन्छ । प्रस्तुत अध्ययनमा लेखन अभिव्यक्तिमा देखिएका वाक्यगठनगत र वर्णविन्यासगत त्रुटिहरूलाई देखाइएको छ । वाक्यगठन अन्तर्गत वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, र वाच्य सम्बन्धी त्रुटिहरूलाई औल्याइएको छ । अध्ययन विरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरका प्रातः र दिवा समूहका ५०/५० जनागरी १०० जना विद्यार्थीहरूलाई निबन्ध लेख्न लगाई सामग्री संकलन गरिएको छ । उक्त सामग्री परीक्षण गरी त्रुटि विश्लेषण गरिएको छ । निष्कर्षको रूपमा वर्णविन्यास र वाक्यगठनगत त्रुटिहरू र त्रुटिका प्रवृत्तिहरू संकेत गरिएको भएतापनि कुन भाषाभाषिका विद्यार्थीहरूले के कति कुन पक्षमा र कस्तो प्रकारको त्रुटि गरे, उल्लेख गरिएको पाइदैन ।
- ८) भोलाप्रसाद ठकालद्वारा “कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीमा पाइने नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन (०५५)” शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । उक्त शोधको मुख्य उद्देश्य भाषा सिकाइमा हुने त्रुटिको सैद्धान्तिक चर्चा गर्नु, साधारण र आवासीय विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबाट वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु र त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव दिनु रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन वचन,

लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, र कारक सम्बन्धी तत्त्वहरूमा आधारित भई गरिएको छ। यस अध्ययनमा साधारण र आवासीय गरी दुईथरी माध्यमिक विद्यालयका छात्रछात्राहरूसँग लिइएको परीक्षण अनुसार वाक्यगठनका प्रायोगिक पक्षमा आधारित भई तथ्याङ्कको आधारमा त्रुटि विश्लेषण गरिएको छ।

९) केशवशरण पराजुलीद्वारा पोखरा उप-महानगरपालिकाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०५९) शोध प्रस्तुत गरेको छ। प्रस्तुत शोधपत्रको मुख्य उद्देश्य भाषा सिकाइमा हुने त्रुटि तथा वाक्यगठनसम्बन्धी सैद्धान्तिक चर्चा गर्नु, मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु र त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव दिनु रहेको छ। पोखरा उपमहानगरपालिका भित्रका ६ वटा विद्यालयमा अध्ययनरत ९० जना विद्यार्थीहरूबाट विषयगत र वस्तुगत प्रश्नहरूको उत्तर दिनलाई सामग्री संकलन गरिएको पाइन्छ। प्रस्तुत अध्ययन वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारक तत्त्वमा आधारित भई गरिएको छ। शोधको अन्त्यमा त्रुटिविश्लेषण र विवेचनाका आधारमा प्रभावकारी शिक्षणको लागि १० बुँदे सुझावहरू दिइएको पाइन्छ।

१०) धनन्जय सुवेदीद्वारा पर्वत जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको एक अध्ययन (२०५९) प्रस्तुत भएको पाइन्छ। लघु अनुसन्धान पत्रका रूपमा प्रस्तुत गरिएको यस कृतिमा पर्वत जिल्लाका उत्तरपूर्वी क्षेत्रका कक्षा ८ मा अध्ययनरत गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण गरिएको छ। उक्त शोधको मुख्य उद्देश्यमा गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव दिनु रहेको छ। शोध वाक्यगठन सम्बन्धी वचन, लिंग पुरुष, भाव, पक्ष, कारक, वाच्य र कालसम्बन्धी आठवटा तत्त्वहरूमा आधारित छ। प्रस्तुत शोधपत्रको अन्त्यमा गुरुङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान र विश्लेषण गरी त्रुटि निराकरणको लागि १२ बुँदे सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ।

११) शिवलाल उपाध्यायद्वारा कक्षा ६ का विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरू अध्ययन (२०६७) शोधपत्र प्रस्तुत छ। यस शोधपत्रको उद्देश्य जाजरकोट जिल्लाका कक्षा ६ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिचान गर्नु, त्रुटिसम्बन्धी सैद्धान्तिक चर्चा गर्नु, त्रुटिको तुलनात्मक अध्ययन गर्नु, र त्रुटि निराकरणको लागि उपयुक्त सुझाव

दिनु रहेको छ । यसमा जाजरकोट जिल्लाको उत्तरपूर्वी क्षेत्रमा पर्ने ४ वटा विद्यालयका कक्षा ६ मा पढ्ने विद्यार्थीहरूलाई समावेश गरी उनीहरूले दिएका लिखित अभिव्यक्तिमा भएका गल्तीहरूलाई आधार बनाई विश्लेषण गरेको पाइन्छ ।

१२. सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पसकी छात्रा सुनिता थिङ (२०६८) ले सिन्धुली जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन भन्ने शीर्षकमा शोधपत्र तयार पारिएको पाइन्छ । यस अध्ययनको उद्देश्य कक्षा आठमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको सैद्धान्तिक चर्चा गर्नु, त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउनु र त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणको लागि सुझाव दिनु रहेको छ । उल्लिखित उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि चारवटा विद्यालयमा अध्ययनरत ८० जना छात्रछात्राहरूलाई सूचकको रूपमा लिएका छन् । ती ८० जना छात्रछात्राहरूलाई वस्तुगत, विषयगत, स्वतन्त्रलेखन गरी ३ प्रकारका प्रश्नहरू सोधी त्यसैको उत्तरलाई आधार मानेर विश्लेषण गरेको पाइन्छ । यस शोध अध्ययनमा सिमित विद्यार्थीहरूलाई मात्र नमुनाको रूपमा संलग्न गर्न सकिएको र अरु धेरै विद्यार्थीहरू यसबाट टाढा रहेको कारण अनुसन्धानमा पूर्ण सन्तुष्टि हुन नसकिएको उल्लेख गरिएको छ । निष्कर्षको रूपमा शोधकर्ताले तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्नुको मूल कारणको रूपमा मातृभाषाको प्रभाव विद्यालयको भौतिक एवम् व्यवस्थापन तथा शैक्षिक पक्षको प्रभावका साथै शिक्षकलाई उपयुक्त निर्देशन नहुनु, विषय शिक्षकको अभाव तथा भाषाप्रति उदासिनता जस्ता पक्षहरू जिम्मेवार रहेको उल्लेख गरेका छन् ।

१३. सिन्धुली बहुमुखी क्याम्पसबाट उषाकुमारी काफ्लेले सिन्धुली जिल्लाका कक्षा ९ मा अध्ययनरत दनुवारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन (२०६८) शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरेकी छिन् । सो शोधपत्रमा कक्षा ९ मा अध्ययनरत दनुवारभाषी विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनगत क्षमताको अध्ययन गर्नु, वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु तथा अध्ययन विश्लेषण गर्नु र त्रुटि निराकरणका लागि सुझाव दिनु जस्ता उद्देश्यहरू रहेका छन् । सो अध्ययनमा व्याकरणिक कोटि वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारक पक्षसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई विद्यालयगत आधारमा तालिकामा प्रस्तुत गरी विश्लेषण गरिएको छ । विद्यार्थीहरूले सबभन्दा बढी त्रुटि गर्नाको कारण मातृभाषाको प्रभाव, सामाजिक र पारिवारिक वातावरण समुदायको प्रभाव र भौतिक तथा व्यवस्थापकीय कमजोरी औल्याइएको छ । समस्या समाधान तथा शुद्ध भाषिक प्रयोगका निमित्त सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ । चारवटा विद्यालयका २०/२० जना

विद्यार्थीका दरले जम्मा ८० जना विद्यार्थीहरूले गरेको वाक्यगठनगत त्रुटिहरूलाई व्याख्या विश्लेषणको आधार बनाइएको छ। उक्त शोधपत्रमा सैद्धान्तिक चर्चामा बढी अध्याय खर्चेर व्याख्याविश्लेषणलाई कमजोर बनाइएको छ।

यसरी वाक्यगठन सम्बन्धी व्याकरणात्मक कोटिहरूको धेरथोर त्रुटि विश्लेषणसम्बन्धी कार्यहरू पहिलेदेखि नै गरिँदै आएको देखिन्छ। विगतमा गरिएका यस प्रकारका कार्यहरूबाट सबै पूरा हुने भने होइन। यस्ता अध्ययन अनुसन्धान प्रयासहरू निरन्तर भइरहनु आवश्यक छ। अनुसन्धानको प्रकृति अनुसार फरक फरक हुँदै आएको देखिन्छ। प्रस्तुत अध्ययन पनि यस अघि गरिएका वाक्यगठनका त्रुटिहरूसम्बन्धी भन्दा भिन्न किसिमको देखिन्छ।

१.६ शोधविधि

प्रस्तुत शोधकार्यमा सिन्धुली जिल्ला कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले अध्ययन गर्ने चारवटा विद्यालयका ८० जना विद्यार्थीहरू समावेश गरिएको छ। अध्ययनका क्रममा सामग्री सङ्कलन गर्दा कक्षा सातमा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई जनसङ्ख्या वा नमुना मानी वस्तुगत, विषयगत र स्वतन्त्र लेखनमा (स्वतन्त्र, उत्पादनात्मक, पहिचानात्मक) ८/८ वटा प्रश्न ३ वटा निर्माण गरेर प्रश्नावली विद्यार्थी समक्ष प्रस्तुत गरिएको छ। प्रश्नावली निर्माण गर्दा निर्देशक, गुरु र अन्य मान्य गुरुवर्गहरूबाट सहयोग सल्लाह एवम् सम्बन्धित सामग्रीहरूको आधार लिई तयार पारिएको छ। प्रश्नहरू सबै लिखितरूपमा उत्तर दिनुपर्ने बनाइएको छ। प्रश्नावलीका लिखित उत्तर प्राप्त गर्न सम्बन्धित विद्यालयका भाषाशिक्षक र विद्यालय परिवारबाट सहयोग लिने काम गरिएको छ। यसमा चारवटा विद्यालय भन्नाले श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामे, श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढीबजार, श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालय निबुवाटार र श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय डाढी रहेका छन्।

प्रस्तुत शोधपत्रमा विषयगत र वस्तुगत प्रश्नहरू निर्माण गरेर लिखित प्रक्रिया प्राप्त गरिएको छ। जुन लिखित अभिव्यक्तिहरू नै यस शोधपत्रका मूल साधन वा सामग्री मानिएको छ। प्रश्नहरूको जवाफ दिनुपूर्व विद्यार्थीहरूलाई उत्तर पुस्तिकाको शीरमा नाम, ठेगाना र विद्यालय लेख्न लगाइएको थियो। समय निर्धारण गर्न नमुना परीक्षण गरेर १ घण्टा १५ मिनेट समय दिइएको थियो। प्रश्नहरू निर्माण गर्दा स्वतन्त्र पहिचानात्मक, उत्पादनात्मक र नियन्त्रित उत्पादनात्मक खालका समावेश गरिएको छ। यी नै प्रश्नहरूमा

दिएका अभिव्यक्तिका आधारमा त्रुटिहरूको पहिचान गरेर व्याख्या, विश्लेषण एवम् तथ्याङ्कीय प्रतिशत विश्लेषण गरिएको छ । विद्यार्थीहरू समक्ष प्रश्नहरू प्रस्तुत गर्दा मुख्यत वाक्यगठनका आठवटा तत्त्वहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकसँग सम्बन्धित प्रश्नावली निर्माण गरी प्रयोगमा ल्याइएको छ ।

यस शोधपत्रमा शोधविधि परीक्षण प्रक्रिया अपनाउँदा प्रयोगात्मक पक्षको अध्ययन गर्न प्रश्नावली निर्माण पश्चात परीक्षण गरेर अध्ययन गर्नुका साथै वाक्यगठनसम्बन्धी सैद्धान्तिक अध्ययनका लागि विभिन्न सन्दर्भ सामग्री र कृतिहरू लेख रचना गुरुवर्गहरू एवम् निर्देशक गुरुज्यूको सल्लाह, राय, सुझाव तथा स्वाध्ययनका लागि विविध पाठ्यसामग्री, शुद्धताको लागि नेपाली बृहद शब्दकोश र प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशलाई साथै उक्त विषयको शोधपत्रहरूको अध्ययन गरी संकलित सामग्रीलाई पनि आवश्यकतानुसार उपयोग गरिएको छ ।

१.७ अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्व

नेपाल बहुभाषी बहुधार्मिक र बहुजाति मुलुक हो । यहाँ बसोबास गर्ने मानिसहरू एउटै समाजका भए पनि फरक फरक भाषा तथा संस्कारबाट हुर्किएका हुन्छन् । तसर्थ एउटै विद्यालयमा भएका शिक्षार्थीहरू पनि भाषा, धर्म र संस्कृतिको हिसाबले फरक फरक पृष्ठभूमि भएका हुन्छन् । फरक फरक पृष्ठभूमिबाट आएका विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया कसरी चलेको छ । सो जान्नको लागि उनीहरूले सिक्दै गरेको भाषाको त्रुटिहरूको अध्ययन गर्नु आवश्यक छ । कुनै पनि कुरा सिक्न खोज्दा त्यसमा गल्ती हुन्छ । सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गरेको गल्तीलाई अपराध मानिनु हुँदैन । विद्यार्थीहरूले गरेको गल्तीलाई शिक्षकले सहज तथा स्वाभाविक रूपमा स्वीकार गरी सिकाइका क्रममा भएको त्रुटिलाई पहिचान गरेर निराकरण गरिदिनुपर्दछ । देवनागरी लिपिमा लेखिएको नेपाली भाषा नेपालमा बसोबास गर्ने सबै जाति तथा भाषीहरूको सम्पर्क भाषा र सरकारी कामकाजको भाषा हो । त्यसैले नेपाली भाषाको प्रयोगमा शुद्धतातर्फ अग्रसर गराउनु आजको आवश्यकता हो । यसक्रममा भाषाको शुद्धता तथा त्रुटिविहीन भाषिक प्रयोगका लागि भाषा शिक्षणका समयमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु आवश्यक देखिन्छ । कसरी भाषा शिक्षण गर्दा त्रुटिहरू घटाउँदै लान सकिन्छ र भाषिक शुद्धता प्रदान गर्न सकिन्छ भन्ने थाहा पाउनका लागि शिक्षार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको व्यापक अध्ययन हुनु आवश्यक हुन्छ ।

नेपाली भाषा नेपालको स्तरीय वा मानक भाषा भएपनि सम्पूर्ण नेपालीहरूको मातृभाषाको रूपमा स्थापित हुन भने सकेको पाइँदैन तापनि विभिन्न जातिगत समुदायको मातृभाषाहरूमध्ये नेपाली भाषाको व्यवहारिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय भूमिका समेत उच्च रहेको कारण नेपाली भाषालाई दोस्रोभाषाको रूपमा सिक्न आउने शिक्षार्थीहरूको सङ्ख्या पनि कम महत्त्वपूर्ण मान्न सकिँदैन । जुनसुकै भाषाका रूपमा सिक्ने वा सिकाउने भए पनि राष्ट्रभाषाको ज्ञान पर्याप्त हुनु आवश्यक हुन्छ । राष्ट्रभाषालाई स्तरीयता प्रदान गर्न र अभिव्यक्ति क्षमता वृद्धि गर्न वाक्यगठन शुद्धतामा जोड दिनु आवश्यक हुन जान्छ । जसका लागि शिक्षार्थीमा त्रुटिविहीन अभिक्षमता वृद्धि गर्न उपयुक्त देखिन्छ; जसका लागि त्रुटि निराकरणमा जोड दिनुपर्छ । भाषा शिक्षणका क्रममा त्रुटिहरू के छ ? कहाँ भइरहेको छ ? आदि कुराको जानकारी भएमा त्यही अनुसार शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा संलग्न गराएर उपयुक्त शिक्षणविधि र सामग्री निर्माण एवम् प्रयोगमा जोड दिँदै व्यक्तिगत एवम् सामुहिक अभ्यासमा जोड दिएर त्रुटि निराकरण गर्न सकिन्छ । त्रुटि विश्लेषण भाषाको सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने एउटा महत्त्वपूर्ण पद्धति हो । यसले (त्रुटिपरक दृष्टिले) प्रत्येक भाषाको सिकाइ प्रक्रियाको अध्ययन गर्ने हुनाले एकातिर यसबाट सम्बन्धित भाषाका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको जानकारी हुन्छ, भने अर्कोतर्फ भाषाको सिकाइक्रम तथा प्रवृत्तिकै समेत सूचना प्राप्त हुनाले यसको अध्ययन प्रायोगिकका साथै सैद्धान्तिक पक्ष पनि महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । त्रुटि अध्ययनको महत्त्व भाषा सिकाइका क्रममा एक पक्षमा मात्र सिमित नभई भाषा शिक्षणका क्रममा आउने अनेकन पक्षसँग सम्बन्ध रहेको हुन्छ । त्रुटिविश्लेषण भाषा शिक्षणका क्रममा भाषा सिकाइ, उद्देश्य निर्माण, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माण, शिक्षणविधि छनोट, मूल्याङ्कन प्रक्रिया आदिमा समेत महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । शैक्षिक दृष्टिले नेपाली भाषामा त्रुटिहरूको अध्ययनलाई दुई भागमा बाँड्न सकिन्छ ।

- १) दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका त्रुटिहरूको अध्ययन
- २) मानक नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका त्रुटिहरूको अध्ययन

नेपाली भाषालाई विभिन्न उद्देश्यले प्रयोग गरिने हुँदा नेपाली भाषा सिक्दा प्रयोगमा विविधता ल्याउनु पर्दछ । शिक्षार्थीहरूको आवश्यकता र प्रकृति तथा प्रयोगका आधारमा सिकाइनु पर्दछ । अन्य भाषाका व्यवस्था र भाषिक विशेषताको प्रभावलाई कम गर्दै त्रुटिरहित बनाएर सिक्नुपर्छ त्रुटि अध्ययनका क्रममा भाषिक एकाइगत त्रुटिका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गर्दा वाक्यगठनगत त्रुटिका स्पष्ट तथा सही पहिचान गर्न सकिन्छ । त्रुटिरहित भाषा

सिक्न वाक्यगठनका पक्षहरूको अध्ययन हुनुपर्दछ। तसर्थ अहिले त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व बढेको छ।

निम्न माध्यमिक तह, मा. वि. तह तथा उच्च शिक्षा प्रवेश गर्ने खुड्किलो वा आधार हो। शिक्षार्थीले निम्न माध्यमिक तहमा प्राप्त गरेको ज्ञान सीप नै माध्यमिक र उच्च शिक्षामा प्राप्त गर्ने सफलताको आधार हो तसर्थ निम्न माध्यमिक तहबाटै भाषिक त्रुटिको निराकरण गर्दै लाने कार्य गर्नुपर्दछ।

हाम्रो देश नेपाल बहुजाति, बहुभाषिक देश हो। नेपालीभाषा सिकाइमा ति विविध जाति, भाषी तथा समुदायले प्रभाव पारेको हुन्छ। नेपालीभाषालाई पहिलो भाषाको रूपमा सिक्नेलाई भन्दा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्ने शिक्षार्थीहरूलाई पहिलो भाषाको प्रभावले कठिन बनाउछ। तसर्थ तामाङ्भाषी विद्यार्थीहरूलाई पनि नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा मातृभाषाको प्रभावले नेपालीभाषा सिक्न कठिन हुन जान्छ। नेपाली भाषाका विविध पक्षमा त्रुटि भए भैं वाक्यगठनका पक्षमा पनि त्रुटिहरू रहन्छन्। त्यसैले समयमा नै त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण गरेर भाषामा शुद्धता, सरलता, स्पष्टता ल्याउन विविध त्रुटिहरूको विश्लेषण गरी त्रुटिहरू निराकरण गर्न जोड दिनुपर्दछ। तामाङ जातिहरूको आफ्नो मातृभाषाको उच्चारण, व्याकरण, वाक्य व्यवस्था आदिका प्रभावका कारण नेपाली भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि गरेको पाइन्छ। उक्त त्रुटिहरूको निराकरण गर्न त्रुटिहरूको विश्लेषण गरेर वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिचान गरेर निराकरण गर्न यस शोध अध्ययनले मद्दत पुऱ्याउने आशा राखिएको छ। त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व र औचित्य एवम् उपयोगिता के भन्ने सन्दर्भमा सङ्क्षेपमा भन्नु पर्दा भाषाशिक्षणमा त्रुटिविश्लेषणले महत्त्वपूर्ण योगदान गर्न सक्ने देखिन्छ।

१.८ सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधपत्र निम्न सीमाभित्र रही कार्य गरिएको छ :

- क) वचन, लिङ्ग, पुरुष, भाव, पक्ष, कारक, वाच्य, काल सम्बन्धी आठवटा तत्त्वमा मात्र आधारित भई अध्ययन गरिएको छ।
- ख) कक्षा सातका विद्यार्थीहरू भन्नाले सिन्धुली जिल्लाका चारवटा विद्यालयमा अध्ययनरत कक्षा सातका विद्यार्थीहरू समावेश गरिएको छ। जस अन्तर्गत २०/२० जना पर्ने गरी जम्मा ८० जना विद्यार्थीसँग लिइएको परीक्षण अनुरूप विश्लेषण गरिएको छ।
- ग) त्रुटिहरू भन्नाले विद्यार्थीहरूका लिखित अभिव्यक्तिमा देखिएका गल्तीहरूलाई समावेश गरिएको छ।

घ) प्रस्तुत अध्ययन सिन्धुली जिल्लामा मात्र सीमित रहेको छ । ४ वटा विद्यालयहरूमा श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामे, श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढीबजार, श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालय निबुवाटार र श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय डाढी पर्दछन् ।

१.९ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रलाई निम्न पाँच अध्यायमा विभाजन गरी अध्यायमूलक शीर्षक अन्तर्गत अध्ययन गरिएको छ :

अध्याय एक : शोध परिचय

अध्याय दुई : त्रुटिसम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचय

अध्याय तीन : व्याख्या तथा विश्लेषण

अध्याय चार : विद्यालयगत आधारमा तामाङ्भाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिविश्लेषण

अध्याय पाँच : निष्कर्ष तथा सुझाव

सन्दर्भसूची

परिशिष्ट

अध्याय दुई

त्रुटि सम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचय

२.१. त्रुटिको सैद्धान्तिक परिचय

भाषा प्रयोगका क्रममा देखिएका समस्याहरूको अध्ययन विश्लेषणमा आधारित भाषा विज्ञानलाई प्रायोगिक भाषा विज्ञान भनिन्छ। प्रायोगिक भाषाविज्ञान भाषाविज्ञानको कनिष्ठ शाखा हो। यसअन्तर्गत सामाजिक भाषाविज्ञान, मनोभाषाविज्ञान, अनुवाद विज्ञान, कोशविज्ञान, शैक्षिक भाषाविज्ञान, शैलीविज्ञान संङ्कथन विश्लेषण, व्यतिरेकी तथा त्रुटि-विश्लेषण आदि विषय क्षेत्रहरूको अध्ययन गरिन्छ।

कुनै पनि कार्य गर्दा त्रुटिविना सम्पन्न हुँदैन। भाषा सिकाइका क्रममा जोकोहीले त्रुटि गरेकै हुन्छ। सामाजिक तथा पारिवारिक कारणले गर्दा गल्तीको प्रकृतिमा भने फरक हुन्छ, तर त्रुटिरहित कुनै पनि कुरा सिक्न सकिदैन। “भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता प्रकृतिका त्रुटिहरू के कारणबाट गर्दछन् भनी गरिने अध्ययन विश्लेषण जसले ती त्रुटिहरूको निराकरण गर्न महत्त्वपूर्ण सहयोग गर्दछ; यसलाई त्रुटिविश्लेषण भनिन्छ।” (ढुङ्गेल र दाहाल, २०५८:१८८) त्रुटिविश्लेषण भाषासिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिको वर्णन र वर्गीकरणसँग सम्बन्धित अध्ययन विश्लेषण हो।

कुनै व्यक्तिले त्यो भाषा के कति जानेको छ ? सो कुरा पत्ता लगाउनु, मानिसले विदेशी भाषा वा अन्य भाषा कसरी सिक्दछ ? सो कुरा पत्ता लगाउनु, भाषा सिकाइका क्रममा /प्रक्रियामा के कस्ता साझा समस्याहरू देखापर्दछन् ? सो वारे जानकारी प्राप्त गर्नु जस्ता पक्षहरू त्रुटिविश्लेषणका प्रमुख उद्देश्यहरू हुन्। नेपाली भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा त्रुटिविश्लेषण भर्खर चर्चित हुन थालेको विषय हो। भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा सन् १९७० को दशकपछि यसको महत्त्व अगाडि वढेको देखिन्छ (अधिकारी, ०५६:१२८)। त्रुटिविश्लेषण मूलतः दोस्रो वा अन्य भाषा शिक्षणका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण तथा पद्धति हो तापनि त्यसकै समस्थिति र अंशतः केही भिन्न स्थितिमा पनि यसको उपयोग गर्न सकिने कुरा विभिन्न भाषा तथा भाषिका भाषी पृष्ठभूमि भएका नेपाली शिक्षार्थीहरूले मानक नेपाली भाषा सिक्दा विभिन्न किसिमका त्रुटिहरू गर्ने र उक्त त्रुटिको अध्ययन भाषा शिक्षणमा प्रभावकारिता थप्न निकै उपयोगी हुने ठानिएको छ। (पूर्ववतः १२९)

शिक्षार्थीहरूमा त्रुटि एकै किसिमको हुँदैन तसर्थ भाषाविदहरूले त्रुटि विश्लेषणलाई वर्गीकरण आ-आफ्नै तरिकाले गरेको पाइन्छ। भाषाविदहरूले गरेका त्रुटि विश्लेषणको वर्गीकरण मध्ये एस. पिट्कर्डरले गरेको वर्गीकरण सान्दर्भिक भएको मानिन्छ। एस. पिट्कर्डरका अनुसार(१९७३-२७१)उपयुक्त तीन चरणमा बाँड्न सकिन्छ।

-) अव्यवस्थित / प्रारम्भिक त्रुटि
-) व्यवस्थित / नियमित त्रुटि
-) उत्तरव्यवस्थित / असावधानी त्रुटि

२.२ वाक्यगठनको परिचय र परिभाषा:

भाषा शास्त्रमा वाक्यगठन अभिन्न अङ्ग हो वाक्यगठनविना भाषा सरल, सुसङ्गठित र नियमित रूपमा सञ्चालन गर्न सकिदैन। भाषालाई निश्चित अर्थ दिन, भाषाले व्यक्त गर्ने अभिव्यक्ति छुट्याउन, स्पष्ट्याउन पनि वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूले प्रमुख भूमिका खेलेका हुन्छन् तसर्थ वाक्यगठनलाई भाषाशास्त्रको मुटुको रूपमा लिन सकिन्छ। भाषिक शब्दहरूको अर्थ कोशीय तथा व्याकरणिक कोटिगत आधारमा गर्न सकिन्छ। कोशीय अर्थले अभिधात्मक अर्थलाई जोड दिएको हुन्छ भने अभिधार्थ र लक्षणार्थ बोध गर्न व्याकरणिक कोटिगत अर्थ नै वढी उपयोगीसिद्ध हुन आउछ। कोशका आधारमा सबै अर्थ पहिल्याउन गाह्रो पर्दछ र वाक्यगठन कै आधारमा लाक्षणिक अर्थ प्रष्टिन जान्छ। यस्ता व्याकरणिक र कोशीय अर्थ पनि वाक्यगठनका विविध पक्षहरूबाट नै ज्ञात हुने भएकोले वाक्यगठनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको स्पष्ट हुन्छ।

वाक्यगठनबारे विभिन्न विद्वानहरूद्वारा दिइएको निम्नानुसार परिभाषाहरूलाई मनन गर्नु सान्दर्भिक हुनेछ :

- “व्याकरणात्मक कार्य अन्तर्गत प्रत्ययहरूद्वारा सङ्केत गरिएका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष, वाच्य, कारक आदि आउछन्। नेपाली भाषामा शब्द र क्रियासँग सम्बद्ध हुन आउने विभिन्न किसिमका प्रत्ययहरूद्वारा यी कोटिहरूको बोध हुन्छ।” (बन्धु, २०५३:८३-८४) बन्धुका अनुसार व्याकरणात्मक कोटिहरू वक्तव्यसँग सम्बन्धित विशेष अर्थका लागि भाषा विशेषमा विभिन्न किसिमले प्रयोग हुन्छन्।

- “नेपाली भाषाका कोटिहरूबाट व्याकरणिक अर्थको अभिव्यक्त हुन्छ, भाषाको व्याकरणिक कोटिबाट नै शब्दहरूमाभर रहेको अन्तरसम्बन्ध र शब्दका वाक्यात्मक कार्यको बोध हुन्छ ।” (शर्मा, २०३६:१४) । शर्माका भनाई अनुसार व्याकरणिक कोटिको सम्बन्ध शब्द शब्दमा रहेको हुन्छ ।
- “वाक्यमा लिङ्ग, वचन, कारक, काल, आदि छुट्टिएनन् भने शब्दहरू जिउन सक्तैनन् । यिनले शब्दलाई रूपसाधक प्रत्ययद्वारा निश्चित बाटोमा लैजान्छन्, जसबाट वाक्यमा राम्रो क्रम र मेल आउछ ।” (पराजुली, २०३९:९३)
- कोशीय अर्थ भएका एकाई धातु / प्रतिपादिक वा शब्दलाई वाक्यात्मक सम्बन्ध र व्याकरणिक अर्थको अभिव्यक्तिका लागि गरिने परिवर्तनलाई रूपायन भनिन्छ । यसरी शब्दमा गरिने रूपायनले त्यस शब्दको कोटिमा परिवर्तन गरिदिन्छ । व्याकरणात्मक अर्थको परिवर्तनका लागि शब्दमा विभिन्न लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, पक्ष र भाव जनाउने गरी रूपायक प्रत्ययहरू गाँसिन्छन् । ” (ढकाल, २०५७: १३०) उपर्युक्त परिभाषाबाट अर्थयुक्त उच्चारणलाई व्याकरणिक स्तरमा उकाल्ने कुरा बुझिन्छ, साथै व्याकरणात्मक अर्थ परिवर्तनका लागि शब्दमा वाक्यगठनका तत्वहरू अपरिहार्य हुन्छन् ।

यसरी माथि उल्लिखित विभिन्न भाषाविद्हरूबाट दिइएका परिभाषाबाट के ज्ञान हुन जान्छ भने व्याकरणिक कोटि भाषा तथा शब्दवर्गको जीवन्त पक्ष हो । जसले शब्द शब्द बीच अन्तरसम्बन्ध देखाउँदै व्याकरणात्मक कार्यको बोध गराउछ । तसर्थ वाक्यगठन भाषा व्याकरणको अभिन्न तथा महत्त्वपूर्ण अङ्ग हो ।

२.३ वाक्यगठनका पक्षहरू

वाक्यगठनका पक्षहरूका सम्बन्धमा विद्वान तथा भाषाविद्हरूबीच फरक फरक धारणा रहेको पाइन्छ -

- “व्याकरणात्मक कोटिहरू ती हुन्, विभिन्न भाषामा वस्तु, विचार र भावलाई जनाउने शब्दहरूका अतिरिक्त केही यस्ता शब्द वा रूप पनि हुन्छन्, जो व्याकरणात्मक कार्य सम्पन्न गर्नका लागि आउँछन् । यस प्रकारका व्याकरणात्मक कार्य अन्तर्गत प्रत्ययहरूद्वारा सङ्केत गरिएका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव, पक्ष, वाच्य, कारक आदि आउँछन् ” (बन्धु, २०५३:६३) ।

➤ “वाक्यगठन अन्तर्गत नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिवोधक, निपात आदि पदवर्गको साथै वचन, लिङ्ग, पुरुष, कारक, काल, भाव, पक्ष, वाच्य आदि सबै पर्दछन् । पदवर्गकै आधारमा लिङ्ग, वचन, कारक, अदिको रूपायन हुने भएकोले यी सबै वर्गलाई एकै समूहमा राख्नुपर्दछ । ” (डा. त्रिपाठी तथा अन्य, २०३६:२८२) उपर्युक्त भनाईबाट जे सुकै उल्लेख भएतापनि पदवर्गले वाक्यगठनका आधारहरूको आश्रय नलिई व्याकरणात्मक कार्य सम्पन्न गर्न सक्तैनन् र यी दुवैको प्रकृति पनि बेग्ला बेग्लै भएकोले एकै वर्गमा राख्नु त्यति राम्रो देखिदैन ।

यसरी विभिन्न व्याकरणिक कार्य गर्नको लागि प्रत्यय थपी रूपायन भई शब्दवर्ग (नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक, विस्मयादिवोधक) लाई निश्चित अर्थ दिने भएकाले वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, कारक आदि आठ पक्षलाई नै व्याकरणिक कोटि मानिएका छन । यी पक्षहरू सम्बन्धी सामान्य सैद्धान्तिक जानकारी क्रमशः प्रस्तुत गरिनेछ ।

२.३.१ वचन

वचनको सम्बन्ध मूलतः सङ्ख्यासँग रहन्छ । त्यसैले वचन सङ्ख्यासँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक धारा हो । सङ्ख्याको अतिरिक्त नेपालीमा आदरार्थी प्रयोगमा पनि बहुवचन आउछ । नेपाली, अग्रेजी, हिन्दी भाषाहरूमा द्विवचन प्रयोग भएको पाउछौं भने संस्कृत भाषामा तीन वचन प्रयोग भएको पाइन्छ । वचन भाषाको प्रकृति अनुसार बेग्लाबेग्लै किसिमले प्रयोग हुन सक्छन् । नेपालीमा वचनभेद नाम, सर्वनाम, विशेषण, र क्रियापदमा देखाइन्छन् ।

वचनका सम्बन्धमा विभिन्न भाषाविद्हरूले विभिन्न परिभाषा दिएका पाइन्छन् । केही परिभाषाहरू निम्नानुसार छन् :

- । “एक वा अनेक पदार्थ बुझाउने शब्दको स्वरूपलाई वचन भनिन्छ” (शर्मा, सोमनाथ, २०४०:२६) भनि शाब्दिक रूपमा जोड दिएको पाइन्छ ।
- । कृष्णहरि वराल र नेत्र एटमले माध्यमिक नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास नामक पुस्तकमा “सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणको चिन्हलाई वचन भनिन्छ” भनी सङ्ख्यासँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटिका रूपमा हेरेका छन् ।

) भाषाविद् चूडामणि बन्धुका अनुसार, “वचनको सम्बन्ध विशेषतः सङ्ख्यासँग सम्बन्ध रहन्छ । यसले सङ्ख्याको अतिरिक्त अरु किसिमको काम पनि गर्छ ” भनी भनेका छन् ।

) प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशमा “एक वा अनेक बुझाउने व्याकरणात्मक कोटि” भनी उल्लेख गरेको पाइन्छ ।

यसरी विभिन्न विद्वान्हरूले वचन वारे राय दिएका छन् । अधिकांश राय अनुसार वचनले सबै भाषामा पदवर्गको सङ्ख्या तत्त्वलाई जनाउने भएतापनि विभिन्न भाषामा विभिन्न किसिमले परिभाषित गरेको कुरा चूडामणि बन्धुको परिभाषाबाट थाहा पाउन सकिन्छ ।

२.३.२ लिङ्ग

लिङ्ग विशेषतः नामसँग सम्बन्धित व्याकरणात्मक कोटि हो । यसले भाले पोथीलाई छुट्याउछ तर सबै भाषामा यस्तो नहुन पनि सक्छ । जस्तै : संस्कृतमा “दारा” शब्द पुलिङ्गी, “कलत्रम्” शब्द नपुंसकलिङ्गी र ‘स्त्री’ शब्द स्त्रीलिङ्गी हुन । यी सबैले स्त्रीलाई नै जनाउछन् । संस्कृत भाषामा तीनवटा, जर्मन, पोलिश, अरवेली र रुसी भाषामा तीन लिङ्गको व्याख्या छ । विश्वका केही भाषामा लिङ्ग व्यवस्था नै छैन भने अफ्रिकाको वान्टु भाषामा २५ वटा जति लिङ्गको व्यवस्था पाइन्छ । नेपाली भाषामा लिङ्गको वर्गीकरण सम्बन्धमा भाषाविद्हरूमा एक मत पाईदैन । सोमनाथ शर्मा, कृष्ण प्रसाद पराजुली, पारसमणि प्रधान आदिले पुरुष, स्त्री र निर्जीव गरी तीन प्रकारका छन् भनी मान्छन् भने रोहिणीप्रसाद भट्टराइले पुरुष, स्त्री तथा नपुंसक लिङ्गका अतिरिक्त सामान्य लिङ्ग समेत भएको देखाएका छन् । त्यस्तै गरी हेमाङ्गराज अधिकारीले लिङ्गलाई तीन स्थितिमा देखाएको पाइन्छन् ।

कृष्णहरि वराल र नेत्र एटमका अनुसार:- “स्त्री वा पुरुष जाति बुझाउने वा छुट्याउने व्याकरणको चिन्हलाई लिङ्ग भनिन्छ” (२०६:३८)।

डा. अधिकारी र डा. भट्टराइका अनुसार:- “भाले, पोथी वा अन्यलाई जनाउने व्याकरणात्मक कोटि (पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग, नपुंसकलिङ्ग आदि)” (प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, २०६६)

“स्त्री पुरुष र निर्जीव वस्तुका विषयमा ज्ञात गराउने शब्दको रूप लिङ्ग हो ” (पराजुली, २०४९ : ७९) ।

➤ “जुनसुकै भाषाका वाक्यमा नामसँग अर्को कुनै शब्द (सर्वनाम, विशेषण, कोटिकार, सम्बन्धपद र क्रिया) को पदसंगतिका भेदले जति किसिमको अर्थभेद देखिन्छ त्यसलाई लिङ्ग भन्दछन् ” (पोखरेल, २०५६:८७) ।

उपर्युक्त परिभाषाका आधारमा लिङ्ग पुरुष, स्त्री वा निर्जीव जातिको बोध गराउने व्याकरणिक केटि वा धारा नै लिङ्ग हो भन्ने स्पष्ट हुन्छ । शाब्दिक सङ्गतिको आधारमा भाषिक लिङ्गको व्यवस्था हुन्छ ।

नेपाली भाषामा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग मानव नामको एकवचन अनादरवाची अवस्थामा मात्र देखिन्छ । मानवेत्तर नाममा लिङ्ग र व्याकरणात्मक अर्थ भेदक स्थिति छैन । जस्तै:- राँगो आयो । भैसी आयो । उपर्युक्त वाक्यमा कर्ताहरू पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी भएपनि नाममा मात्र लिङ्ग प्रस्तुत भएको छ, तर क्रियाका लिङ्गगत रूपायन भएको पाइँदैन । त्यस्तैगरी - आमा आउनु भयो । बुवा आउनुभयो । मा मानवीय एक वचन स्त्रीलिङ्गी र पुलिङ्गी कर्ता हुँदा हुँदै पनि आदरवाची क्रियापदको प्रयोग हुन पुग्दा क्रियामा लिङ्गगत रूपायन भएको पाइँदैन । बहुवचन स्त्रीलिङ्गीमा पनि क्रियामा लिङ्गगत रूपायन हुँदैन । तसर्थ मानवीय अनादरवाची एकवचनमा मात्र क्रियामा लिङ्ग भेद देखिन्छ । छोरी आई । छोरो आयो । रमा जान्छे । राम जान्छ ।

२.३.३ पुरुष

सर्वनाम र क्रियासँग अभिन्न सम्बन्ध राख्ने पुरुषलाई एक व्याकरणिक पक्ष मानिन्छ । प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोशमा पुरुषलाई वक्ता, श्रोता र विषयको सन्दर्भ जनाउने सर्वनामको कोटि (प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुष) (२०६६:६२७) को रूपमा उल्लेख भएको पाइन्छ । नेपाली बृहत शब्दकोशले “व्याकरणशास्त्रको परिभाषा अनुसार सर्वनामको वा क्रियाको कर्ताभेद भनेको छ” (२०५५:८४०)। त्यसैगरी भाषाविद्हरूले पनि पुरुषलाई यसरी परिभाषित गरेका छन् :-

- माध्यमिक नेपाली व्याकरण, अभिव्यक्ति र अभ्यासमा कृष्णहरि वराल र नेत्र एटमले “व्यक्तिलाई बुझाउने व्याकरणको चिन्हलाई पुरुष भनिन्छ” (२०६३:४३)। भनि उल्लेख गरेका छन् । जसमा वक्तालाई प्रथम पुरुष श्रोतालाई द्वितीय पुरुष र कुरा गरिने व्यक्ति वा विषयलाई तृतीय पुरुष गरी तीन प्रकारका पुरुष उल्लेख गरेका छन् ।
- उपर्युक्त परिभाषाअनुसार सर्वनामको बोध गराउने व्याकरणात्मक धारालाई नै पुरुष भनिन्छ । नेपाली भाषामा पुरुष तीन प्रकारका छन् :- प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुष । तामाङ भाषामा पनि पुरुष तिनै प्रकारका छन् भने लिम्बु भाषामा उत्तम पुरुष र बहुवचन दुई प्रकारका उल्लेख गरेको पाइन्छ । केहि भाषामा चतुर्थ पुरुषको प्रयोग भएको पनि पाइन्छ ।

२.३.४ काल

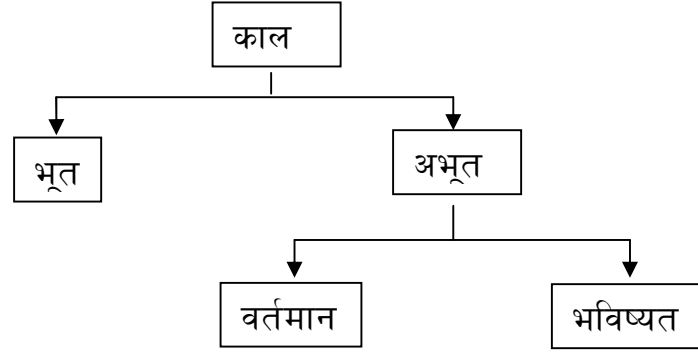
कुनै पनि कामको समय सङ्केत नै काल हो । नेपाली भाषामा क्रियाका रूपद्वारा कालको बोध हुन्छ । यो समयसँग सम्बद्ध व्याकरणात्मक कोटि हो ।

विभिन्न विद्वानहरूले कालका बारेमा दिएका परिभाषाहरू निम्नानुसार छन् :-

- “काल समयसँग सम्बद्ध व्याकरणात्मक कोटि हो” (बन्धु:२०५३:८६) ।
- “भूत, वर्तमान, भविष्यत आदि समय जनाउने क्रियाको रूप”: (प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश; तृ, २०६६:१७३)
- “कालले क्रियाका विभिन्न अवस्था र समयलाई जनाउछ,” (पराजुली, २०४६:८७) ।
- “क्रियापदले वर्णन गरेको काम वा अवस्थाको समयलाई काल भनिन्छ, ”(वराल र एटम, २०६३:११४) ।

उपर्युक्त परिभाषाबाट काल भन्नाले कुनै पनि काम वा घटना घटित समयलाई बुझाउछ । छोटकरीमा भन्नुपर्दा क्रियाका कार्यव्यापारलाई काल भनिन्छ ।

कालको प्रत्यक्ष सम्बन्ध क्रियासँग मात्र हुने भएकोले काल क्रियामा आधारित वाक्यगठनको पक्ष हो । नेपाली भाषामा काललाई तिन भागमा वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ- भूतकाल, वर्तमानकाल र भविष्यत काल । अहिले निम्नानुसार पनि वर्गीकरण गरिएको पाइन्छ :-

भूतकालले वितेको, वर्तमानले भइरहेको र भविष्यतले पछि हुने कामको बोध गराउँछ ।

२.३.५. भाव

वाक्यगठनको यस व्याकरणात्मक कोटिलाई अर्थ, वृत्ति वा भाव आदि नामले चिनिन्छ । यसको अभिव्यक्ति क्रियाको माध्यमबाट हुने भएपनि सम्बन्ध पुरै वाक्यसंग रहन्छ । भावका सम्बन्धमा व्यक्त भएका केही विद्वानहरूका भनाई यसप्रकार छन् :-

- “वक्ताको मनोभाव वा मनोवृत्ति जनाउने व्याकरणात्मक कोटि” (प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश, २०६६:७५४) भनी उल्लिखित छ ।
- “क्रियाद्वारा वक्ताको मनोभाव वा मनोवृत्ति जनाउने कोटिलाई भाव वा वृत्ति भनिन्छ” (डा.अधिकारी, पूर्ववत्, १२२) ।
- “भाषा प्रयोग गर्ने व्यक्ति (वक्ता वा लेखक) को मनोभाव वा मनशायलाई बुझाउँदा फेरिने क्रियाको रूपलाई अर्थ वा भाव भनिन्छ” (वराल र एटम, २०६३:१२९)।

माथि उल्लिखित भनाई अनुसार वक्ताले आफ्नो भावना, इच्छा, आज्ञा, सङ्केत सम्भावना जस्ता भावहरू मध्ये कुनै एकलाई महत्वपूर्ण स्थान दिई प्रकट गर्ने रीति वा शैली नै भाव हो । जसमा कुनै खास प्रकारको भाव वा अर्थ प्रकट गरिएको हुन्छ । साथै यसको अर्थ अनुसार वर्गीकरण पनि हुन्छ ।

नेपाली भाषाका भाषाविद्हरूबीच भावका प्रकारका सम्बन्धमा एकमत पाइदैन । सोमनाथ शर्मा, गोपाल पाण्डे नेपाली भाषामा सामान्यार्थ, विध्यर्थ, निश्चयार्थ गरी भाव तीन प्रकारका भएको बताउछन् । हेमाङ्गराज अधिकारी विध्यर्थ, सम्भावनार्थ र सङ्केतार्थ गरी तिन प्रकारका भाव छन् भन्छन् भने चुडामणि बन्धु- निश्चयार्थ, आज्ञार्थ, सङ्केतार्थ र प्रश्नार्थ गरी भाव चार प्रकारका बताउछन् ।

यसरी भावका प्रकारका सम्बन्धमा नेपाली भाषाविद्हरूबीच एकमत भएको पाइदैन ।

२.३.६. पक्ष

कालको सुक्ष्म विभाजनलाई पक्ष भनिन्छ । पक्षले कालको विशेष अवस्थालाई बोध गराउने भएकोले कुनै भाषामा काल भित्र नै यसलाई समेटिएको हुन्छ । पक्ष क्रियासँग सम्बद्ध व्याकरणात्मक कोटि हो र यसले काम कुन काल अवधिमा भयो भन्ने कुरा अवगत गराउँछ । यसले काम हुँदै गरेको सकिएको वा कस्तो स्थितिमा रहेको छ भन्ने जानकारी दिन्छ । पक्ष सबै भाषामा समान रूपमा छुट्टै अस्तित्व भएको पाइँदैन । पक्षका सन्दर्भमा केही विद्वानहरूले दिएका परिभाषा यसप्रकार छन् :

- “कुनै कालमा भएको कामको अवस्थालाई पक्ष भनिन्छ । पक्षले काम हुँदै गरेको वा कस्तो स्थितिमा रहेको छ भन्ने जानकारी दिन्छ,” (वराल, एटम, २०६३ : ११५) ।
- “पक्षले खास कालको परिवेशभित्र क्रियाका कार्यको प्रकृति तथा वितरणलाई जनाउँछ” (अधिकारी, पूर्ववत्, पृ. ११९)।
- “पक्ष भनेको क्रियाका कालको अवधि र अवस्था हो । पक्षको सम्बन्ध क्रियाको कालसँग छ । नेपाली व्याकरणमा पक्षलाई विशेष कालपनि भनिन्छ,” (शर्मा, मोहनराज, पृ. १२२) ।

उपर्युक्त परिभाषाहरू अनुसार पक्ष क्रियासँग सम्बन्ध जोड्ने व्याकरणात्मक कोटि हो । जसको वाक्यगठनमा आफ्नै अस्तित्व रहेको पाइन्छ । कुनै पनि काम कुन काल अवधिमा भयो भन्ने कुरा पक्षद्वारा नै तोकिन्छ ।

पक्षका प्रकारका सम्बन्धमा सबै भाषाहरूबीच समानता पाइँदैन । पक्षका प्रकारका सन्दर्भमा नेपाली भाषाका भाषा-विद्हरूबीच मतैक्यता छैन । डा. बन्धु विभिन्न प्रकारका पक्षहरू हुन सक्ने कुरा व्यक्त गर्दछन् ।

रोहिणि प्रसाद भट्टराईले वर्तमान कालका ३ पक्ष (सामान्य, अपूर्ण, ज्ञात पूर्ण) र भूतकालका २ पक्ष (सामान्य भविष्यत् र सम्भावना भविष्यत्) का साथै अपूर्ण र पूर्ण गरी २ उपपक्षको समेत उल्लेख गरेका छन् । वर्तमान कालका ३ पक्ष भित्र रहेका अन्य ३ उपपक्ष (अज्ञात सामान्य, अज्ञात अपूर्ण र अज्ञात पूर्ण) को समेत उल्लेख गरेका छन् ।

डा. हेमाङ्गराज अधिकारीले नेपालीमा मुख्यत चार प्रकारका पक्ष (अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त) छन् भनी उल्लेख गरेका छन् ।

यसरी विद्वानहरूको विचारलाई हेर्दा ठोस विश्लेषणको अभावमा उनीहरू पक्षको वर्गीकरण गर्न एउटै धारणा बनाउन सकिरहेका छैनन् ।

सामान्यतः पक्षहरू निम्नानुसार वर्गीकरण गरी पठन-पाठन गरिएको पाइन्छ :

क) वर्तमान काल - सामान्य, अपूर्ण र पूर्ण

ख) भूतकाल - सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण, अज्ञात र अभ्यस्त ।

ग) भविष्यतकाल - सामान्य, अपूर्ण, पूर्ण/सम्भावना ।

२.३.७ वाच्य

शाब्दिक रूपले हेर्दा वाच्य भनेको भनिनयोग्य कुरा हो । सामान्यतया वाक्यमा कर्ता, कर्म र भावको काम बुझाउने वा कुनै एउटासँग सम्बन्ध राख्ने क्रियापद नै वाच्य हो । वाक्यगठनका महत्त्वपूर्ण धाराहरू मध्ये वाच्य पनि एक हो, मूलतः यो क्रियासँग सम्बद्ध याकरणिक कोटि हो । वाच्यको सोभो अर्थ भनिनु हो र वाच्यको खास तात्पर्य चाहिँ कर्ता, कर्म वा भाव मध्ये कुनै एक वाच्य प्रधान हुनु हो अर्थात् वाक्य अन्तर्गतका कर्ता, कर्म वा भाव मध्ये जुनचाहिँ प्रधान हुन्छ, सोही वाच्य हुन्छ । कर्ता, कर्म र क्रिया पदको सम्बन्ध फेर्दा वाक्यको अर्थमा कुनै परिवर्तन हुँदैन ।

वाच्यलाई चिनाउने क्रममा भाषाविद्हरूले दिएका धारणाहरू यसप्रकार छन् :

- “वाक्यमा कर्ता, कर्म, र भावका आधारमा क्रियापदको रूप परिवर्तन गर्ने तरिकालाई वाच्य भनिन्छ ” (वराल र एटम, २०६३:१६३)।
- “वाक्यमा कर्ता, कर्म, वा क्रियामध्ये कुनै एकको प्रधानता जनाउने व्याकरणात्मक कोटि ” (प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश)।
- “वाक्यमा कर्ता, कर्म, र भावको काम बुझाउँदा फेरिने क्रियाको रूपलाई वाच्य भनिन्छ” (पराजुली, २०४६:९५) ।

उपर्युक्त भनाईहरूका आधारमा वाच्य भनेको कर्ता, कर्म र भावको अवस्था वा काम बुझाउने क्रियाको स्वरूप हो साथै वाक्यमा कसैलाई मुख्य ठानेर त्यसका बारेमा केही भनिन्छ भने त्यसलाई वाच्य भनिएको पाइन्छ ।

नेपाली भाषामा वाच्य तीन प्रकारका छन्: कर्तृवाच्य, कर्मवाच्य र भाववाच्य । कर्ता प्रमुख हुने वाक्यलाई कर्तृवाच्य, कर्म प्रमुख हुने वाक्यलाई कर्मवाच्य र भाव प्रमुख हुने वाक्यलाई भाववाच्य भनिन्छ । जस्तै:-

म गीत गाउछु । (कर्तृवाच्य)

मद्वारा गीत गाइन्छ । (कर्मवाच्य)

आफू त मस्त निदाइन्छ । (भाववाच्य)

२.३.८ कारक

नामिक पदको क्रियासितको सम्बन्धलाई कारक भनिन्छ । वाक्यगठनका विविध पक्षहरू मध्ये कारक पनि महत्वपूर्ण पक्ष हो । वाक्यमा विभिन्न पदहरू हुन्छन् ती पदले वाक्यमा आफू अनुरूपका विभिन्न काम गरेका हुन्छन् । कर्ता, कर्म, करण आदि भूमिका निर्वाह गर्न आएका ती पदहरू क्रियाका कारक हुन्छन् । वाक्यात्मक सम्बन्ध स्पष्ट्याउनका लागि कारक पक्षको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ ।

कारकलाई चिनाउने क्रममा भाषाविद्हरूले व्यक्त गरेका केही रायहरू यसप्रकार छन् :

- “क्रियामा भनिएको काम गर्ने नाम-सर्वनामका, विभिन्न अवस्था र रूप कारक हुन्,” (पराजुली २०४६:८४) ।
- “वाक्यमा क्रियापदसित सम्बन्ध राख्ने नामिक शब्द -(नाम, सर्वनाम र विशेषण) का रूपहरूलाई कारक भनिन्छ,” (वराल र एटम, २०६३:१३९)।
- “वाक्यमा क्रियाको कार्य सम्पन्न गर्न वा क्रियाको कार्यको साधक भई आउने नामिक पद (उदाहरण : कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान, अधिकरण)” (प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश: १७०)।
- “वाक्यको बाह्य संरचनामा विभिन्न पद वा पदावलीहरूले कर्ता, पुरक, क्रियायोगिक र क्रियापद भई आफू अनुरूपको कार्य सम्पन्न गर्ने हुन्छन् तर उक्त कर्ता, कर्म आदि वाक्यात्मक कार्यको स्थानमा आएका पदहरूलाई गहिरिएर हेरेमा तिनमा खास किसिमका आर्थिसम्बन्ध वा भूमिकाहरू

अन्तरनिहित भएका देखिन्छन् । यस्ता भूमिकाहरूलाई कारक भनिन्छ,”(अधिकारी, पूर्ववत, पृ.१८५) ।

माथि उल्लिखित भाषाविद्हरूको परिभाषाबाट के थाहा हुन्छ भने कारकको सम्बन्ध सिधा क्रियासित हुन्छ र कारकले वाक्यात्मक अर्थलाई स्पष्ट पार्ने पदसङ्गति मिलाउने काम समेत गर्छ । यसरी क्रियासित सोभै सम्बन्ध राख्ने नाम वा सर्वनामका रूपहरूलाई कारक भनिन्छ । विशेष चिन्हका माध्यमबाट वाक्यमा रहेका अरु शब्दसँग समेत सम्बन्ध राख्छ, त्यस्ता चिन्हलाई विभक्ति भनिन्छ । कारक सबै भाषामा हुन्छन्, तापनि तिनको प्रकृति, प्रयोग र सङ्ख्यामा फरक पर्न सक्छ ।

सबै भाषामा कारक हुन्छन् तर तिनको प्रकार, प्रयोग तथा प्रकृतिमा भने फरक पाइन्छ । नेपाली भाषामा कारकको प्रकारका सम्बन्धमा भाषाविद्हरूबीच एकमत देखिदैन । नेपाली भाषामा भाषाविद्हरूले निम्नानुसार कारकको वर्गीकरण गरेको पाइन्छ ।

परम्परागत व्याकरणमा कर्ताकारक, कर्मकारक, करणकारक, सम्प्रदान कारक, अपादानकारक र अधिकरण कारक गरी जम्मा छ प्रकार उल्लिखित छ । कृष्णहरि वराल र नेत्र एटम पनि यहि वर्गीकरणलाई स्वीकार्दछन् ।

कृष्णप्रसाद पराजुलीले राम्रो रचना मिठो नेपालीमा कारकको निम्नानुसार ८ प्रकार उल्लेख गरेका छन्-कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान, सम्बन्ध, अधिकरण र सम्बोधन । साथै स्वरूपका आधारमा सरल, तिर्यक र सम्बोधन गरी तीन किसिमले पनि कारकको वर्गीकरण गरेको पाइन्छ ।

नेपाली भाषाविद्हरूकाबीच कारकको प्रकारका सम्बन्धमा फरक-फरक धारणा रहेपनि सामान्यत ६ प्रकारका कारक (कर्ता, कर्म, करण, सम्प्रदान, अपादान र अधिकरण) र आठ प्रकारका विभक्ति (प्रथमा, द्वितीय, तृतीय, चतुर्थी, पञ्चमी, षष्ठी, सप्तमी र सम्बोधन) भएको कुरालाई प्रायजसो सबैले स्वीकारेको पाइन्छ ।

२.४ निष्कर्ष

यस वाक्यगठनसम्बन्धी सैद्धान्तिक परिचयमा वाक्यगठनका व्याकरणात्मक कोटिहरूका पक्षहरूको परिचय समावेश गरिएको छ । जसका लागि भाषाविद्हरूले उल्लेख गरेका सैद्धान्तिक परिभाषाहरूलाई आधार लिईएको छ । वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, भाव, पक्ष,

वाच्य र कारकहरूको परिचय दिने क्रममा नेपाली भाषामा विद्यमान रहेका तिनका वर्ग तथा उपवर्गहरूको समेत संक्षिप्त रूपमा चर्चा गर्ने प्रयास गरिएको छ ।

अध्याय तीन

व्याख्या तथा विश्लेषण

३.१ परिभाषा

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ ले नेपाली भाषालाई सरकारी कामकाजको माध्यम भाषाको रूपमा मान्यता दिएको छ। यसका अलावा यहाँ अन्य धेरै भाषाहरू बोलिन्छन् तसर्थ नेपाली भाषा सबै नेपालीहरूको मातृभाषा होइन। नेपाली मातृभाषी वाहेकका अन्य भाषाभाषीहरूले एक आपसमा सम्पर्क गर्दा, कार्यालयीय प्रयोग, शिक्षाको माध्यम, प्रशासनिक कार्य, साथै विविध कार्यमा माध्यम भाषाका रूपमा नेपाली भाषालाई नै प्रयोग गर्दछन्। नेपाली इतर भाषी शिक्षार्थी र अन्य भाषिका शिक्षार्थीहरू शिक्षण संस्थामा प्रवेश गर्दा आ-आफ्ना मातृभाषाको प्रभाव राष्ट्रभाषामा पर्दछ। त्यसैले उनीहरूले गर्ने त्रुटिहरू पनि आफ्नो मातृभाषा अनुरूप फरक फरक हुन सक्छन्।

भाषा त्रुटिपूर्ण भएमा व्यक्तिले आफ्नो ज्ञान, क्षमता प्रभावकारी रूपमा प्रदर्शन गर्न सक्दैन। भाषा प्रयोगमा भएको कमजोरीले गर्दा हुने काम पनि नहुन सक्छ। कतिपय अवस्थामा कसैलाई पनि प्रभाव पार्न सक्दैन। तसर्थ भाषामा भएका त्रुटिहरू पहिचान गर्नु आवश्यक देखिन्छ। त्यसैले यहाँ कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन (वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, भाव, वाच्य, पक्ष, कारक) मा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन गर्ने जमर्को गरिएको छ। यस अध्ययनको उद्देश्य पनि तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटि र त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाउनु रहेको छ। वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषणात्मक अध्ययन गर्ने क्रममा अनेकन प्रश्नहरू भएको प्रश्नावली निर्माण गरी शोध निर्देशकज्यू तथा अन्य गुरुहरूको सल्लाह तथा सहयोगमा स्वतन्त्र उत्पादनात्मक, नियन्त्रित र पहिचानात्मक (विषयगत, वस्तुगत, स्वतन्त्र लेखन) गरी तीन प्रकारका लिखित अभिव्यक्ति दिने १८ वटा प्रश्नावली तयार पारेर व्याख्या विश्लेषण गर्ने प्रयत्न गरिएको छ। प्रश्नहरू वाक्यगठनका तत्त्वहरूसँग सम्बन्धित हुने खालका निर्माण गरिएको छ। शिक्षार्थीहरूलाई १ घण्टा १५मिनेट भित्र उत्तर दिनुपर्ने गरी समय दिइएको थियो। समय निर्धारण गर्दा नमुना परीक्षण गर्दा आएको औषतमा आधारित थियो। परीक्षण पश्चात् विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका आठ तत्त्वमा गरेका त्रुटिहरूको व्याख्या, तथ्याङ्कीय विश्लेषण एव् प्रतिशत निकाली तालिकीकरण गरिएको छ। निर्माण गरिएका प्रश्नावलीबाट प्राप्त सामग्रीलाई परीक्षण गरी हेर्दा उनीहरूले विभिन्न पक्षमा त्रुटि गरेको पाइएको छ।

३.२ वचनगत त्रुटि

सिन्धुली जिल्लाका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा गर्ने वचन सम्बन्धी त्रुटिहरू यसप्रकार पाइएका छन् :

- १) छोरीहरू पढ्छ ।
- २) हामी जान्छौ ।

उपर्युक्त उदाहरणहरूमा कर्ता र क्रियापद बीचको पदसङ्गति देखिदैन । वाक्य निर्माण गर्दा कर्ताको रूप जुन वचनको छ त्यही वचनको क्रियापद राख्नुपर्छ । यदि त्यसो भएन भने पदसङ्गति हुँदैन, स्तरीय भाषा प्रयोगमा त्रुटि हुन पुग्छ र यसमा समस्या देखिन्छ । उदाहरणको लागि प्र.नं. १ को कर्ता जुन वचनको छ त्यही वचनको क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्नेमा बहुवचन छोरीहरू कर्ताको साथमा एकवचन पढ्छ क्रियापदको प्रयोग गरिएको देखिन्छ । प्रश्न नं. २ को उदाहरणमा 'हामी' उत्तम पुरुष कर्ताका साथमा 'जान्छौ' मध्यम पुरुषको मध्यम आदरार्थी प्रयोग गरिएको छ । जुन उल्लिखित त्रुटिहरूलाई हेर्दा मातृभाषाको प्रभाव पनि स्पष्ट छ ।

३.३ लिङ्गगत त्रुटि

कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गसम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरू यसप्रकार पाइएका छन् :

१. छोराहरू विद्यालय जान्छे ।
२. सीता गीत गाउँछ ।
३. गाइले घाँस खाइ ।

उपर्युक्त वाक्यहरूमा पुलिङ्गी बहुवचन क्रियापद 'जान्छन्' र स्त्रीलिङ्गी क्रियापद 'गाउँछे' क्रमश १ र २ वाक्यमा प्रयोग गर्नु पर्नेमा 'जान्छे' र 'गाउँछ' क्रियापद प्रयोग गरेर क्रियापद सम्बन्धी त्रुटि गरेका छन् । 'गाइले घाँस खाइ' वाक्यमा मानवेतर उद्देश्यका लागि पुलिङ्गी क्रियापद र विशेषण प्रयोग हुने नेपाली भाषाको सामान्य प्रचलनको पालना गरिएको छैन । वाक्य ३ मा अमानवीय स्त्रीलिङ्गी कर्ता गाइका साथमा मानवीय पुलिङ्गी क्रियापद 'खायो' प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.४ भावगत त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले भावमा निम्नप्रकारका त्रुटि गरेको पाइन्छ :

- १) राम घर जान्छ ।
- २) राधा विद्यालय जाला ।

माथिको उदाहरणलाई हेर्दा प्र.नं. १ मा 'राम घर जाला' को आज्ञार्थमा बदल्दा 'राम घर जाऊ' हुनुपर्नेमा 'राम घर जान्छ' लेखिएर त्रुटि भएको पाइन्छ । त्यसैगरी प्र.नं. २ मा 'राधा विद्यालय जाऊ' लेख्नुपर्नेमा 'जाला' लेखिएर त्रुटि भएको पाइन्छ ।

३.५ पुरुषगत त्रुटि

तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्त्व मध्ये पुरुषमा पनि भिन्नभिन्न प्रकृतिका त्रुटिहरू गरेका छन् ।

- १) म पढ्छ ।
- २) हामीहरू बजार जान्छौ ।

उपर्युक्त उदाहरणले के देखाउँछन् भने पुरुषसम्बन्धी त्रुटिमा विविधता पाइन्छ । पुरुष सम्बन्धी सामान्य धारणा पनि राखेको पाइँदैन, त्यस्तै उद्देश्य र विधेयको सङ्गति छैन । उपर्युक्त उदाहरणमा वाक्य १ मा प्रथम पुरुषकर्ता 'म' का साथमा प्रथम पुरुष 'पढ्छु' क्रियापद प्रयोग हुनु पर्नेमा तृतीय पुरुष 'पढ्छ' प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएको छ । वाक्य २ मा प्रथम पुरुष बहुवचन कर्ता 'हामीहरू' का साथमा 'जान्छौ' क्रियापद प्रयोग गर्नुपर्नेमा द्वितीय पुरुष क्रियापद 'जान्छौ' प्रयोग गरेकाले वाक्य त्रुटिपूर्ण देखिएको छ ।

३.६ कालगत त्रुटि

कक्षा ७ मा अध्ययनरत सिन्धुली जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्त्वहरूमध्ये कालपक्षमा त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ । सामान्यतः वर्तमान, भूत र भविष्यकाल बीच समन्वय गरेको देखिँदैन । 'कृष्ण विद्यालय जान्छ' वाक्यलाई भूतकालमा परिवर्तन गरी लेख्ने वाक्यमा विद्यार्थीहरूले कृष्ण विद्यालय गइसक्यो, कृष्ण विद्यालय जानेछन् वाक्यहरू लेखेर त्रुटि गरेका छन् । 'कृष्ण विद्यालय गयो' भूतकालको वाक्य प्रयोग गर्नुपर्नेमा अन्य कालको प्रयोग गरिएको छ ।

३.७ वाक्य

सिन्धुली जिल्लाका चारवटा विद्यालयका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनगत तत्त्वहरूमध्ये वाच्यपक्षमा विविध प्रकारका त्रुटिहरू गरेका छन् । कर्तृवाच्यमा कर्ता र क्रियापद अनुसारको सङ्गति नमिल्नु जस्ता त्रुटिहरू भेटिएका छन् । 'पुलिसद्वाराचोर समातिएको छ',

कर्मवाच्यलाई कर्तृवाच्यमा लैजाँदा ‘पुलिस चोर समात्छ’, पुलिसद्वारा चोर समातियो, जस्ता वाक्य लेखेर त्रुटि गरेका छन् । त्यस्तै गरी ‘राम चिठी लेख्छ’, ‘रामद्वारा चिठी लेखिएको छ’ जस्ता वाक्य लेखेर त्रुटि गरेका छन् । “पुलिसद्वारा चोर समातिएको छ” वाक्यलाई कर्तृवाच्यमा लैजाँदा ‘पुलिसले चोर समातेको छ’ र ‘राम चिठी लेख्छ’ वाक्यलाई कर्मवाच्यमा लैजाँदा ‘रामद्वारा चिठी लेखिन्छ’ बनाउनुपर्नेमा नबना”ई त्रुटि गरेको पाइयो । कर्मवाच्यमा कर्म जुन पुरुष, वचन र लिङ्गमा छ क्रिया पनि त्यसै अनुसार मिलाउनु पर्दछ, भने, कर्तृवाच्यमा कर्ता जुन पुरुष, वचन र लिङ्गमा छ क्रिया पनि त्यसै अनुसार मिलाउनु पर्छ ।

३.८ पक्षगत त्रुटि

कक्षा ७ का तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनको पक्षगत अन्तर्गत विविध प्रकारका त्रुटि गरेको पाइएको छ । वाक्यमा उद्देश्य र विधेयबीच सङ्गति मिलेको पाईदैन । ‘शर्मिला विद्यालय जाँदैछे’ र ‘हरि गीत गाउँदै थियो’ वाक्यहरूलाई सामान्य वर्तमान कालमा लैजाँदा विद्यार्थीहरूले ‘शर्मिला विद्यालय जाँदैछन्, शर्मिला विद्यालय जानेछिन’ र हरि गीत गाउँदैछ, हरि गीत गाएको थियो, हरि गीत गाउँदै छन् जस्ता उत्तरहरू दिएर त्रुटि गरेका छन् । यी वाक्यहरूमा ‘शर्मिला विद्यालय जान्छे र हरि गीत गाउँछ’ जस्ता वाक्यहरू नलेखेर गल्ती गरेको पाइयो । सामान्यतः वाक्यहरूमा काल (समय) आदर, उद्देश्य, विधेय मिलाएर लेख्नुपर्छ ।

३.९ कारकगत त्रुटि

कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्त्वहरूमध्ये धेरै त्रुटिहरू कारकमा गरेको पाइएको छ । करण कारक प्रयोग भएको वाक्य छनोटमा विद्यार्थीहरूले ‘म गीत गाउँछु । टेबुलमा किताब छ, रुखबाट पात खस्यो’ जस्ता वाक्यहरू छनोट गरेर त्रुटिहरू गरेको पाइएको छ । ‘म कलमले लेख्छु’ वाक्य छनोट गर्नुपर्नेमा धेरैले नगरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ । कारकमा धेरै जसो विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्नुको मूल कारण कारक सम्बन्धी धारणा जुन हुनुपर्ने हो त्यो नभएको पाइएको छ ।

३.१० उपसंहार

कक्षा ७ मा अध्ययनरत सिन्धुली जिल्लाका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका तत्त्वहरूमा समग्र पक्षहरूमा गरेका त्रुटिहरूलाई हेर्दा मूलतः मातृभाषाको प्रभावले भएको पाइएको छ । भाषामा सामाजिक तथा पारिवारिक प्रभावका कारणले पनि त्रुटिहरू उत्पन्न भएका हुन सक्छन् । राष्ट्रभाषामा भएका त्रुटिहरूलाई त्रुटिनिराकरणात्मक

शिक्षणका विविध उपायहरू अवलम्बन गरेर त्रुटिहरू निराकरण गर्दै लैजानु आजको आवश्यकता हो ।

अध्याय चार

विद्यालयगत अधारमा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको त्रुटिविश्लेषण

४.१ परिचय

प्रस्तुत शोधपत्र कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन अन्तर्गत सबैभन्दा बढि त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्तालगाई वाक्यगठनका आठ (वचन, लिङ्ग पुरुष, कारक, काल, पक्ष, वाच्य, भाव) पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूलाई छुट्याएर तथ्याङ्कीय प्रतिशत विश्लेषण गरिएको छ। त्रुटिहरू पत्ता लगाउनका लागि निर्माण गरिएका प्रश्नावलीहरूलाई प्रयोग गरिएका विद्यालयहरूमा श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामे, श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढीबजार, श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालय निबुवाटार र श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय डाढीमा कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरू छन्। उपर्युक्त चार विद्यालयका २०/२० जना विद्यार्थीहरू गरि जम्मा ८० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रश्नावलीहरूको लिखित अभिव्यक्ति दिन लगाई तीन प्रकारका वस्तुगत, विषयगत, र स्वतन्त्र लेखन प्रश्नावलीहरूलाई परीक्षण पश्चात वाक्यगठनका पक्षहरूमा संलग्न चारवटा विद्यालयका विद्यार्थीहरूले कुन-कुन पक्षमा त्रुटि गर्दछन् सो तथ्याङ्कीय प्रतिशत विश्लेषण गरिएको छ। तथ्याङ्क विश्लेषण गर्दा छुट्टाछुट्टै विद्यालयगत रूपमा वाक्यगठन पक्षहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ।

४.१.१ श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामे

नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा यस श्री कमला जनज्योति मा.वि. सिलामेका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् सो पत्ता लगाउन यसै विद्यालयका २० जना विद्यार्थीसँग वाक्यगठनका विविध पक्षहरूको परीक्षण अनुसार त्रुटि विश्लेषण गर्दा निम्न तालिका अनुसार त्रुटि गरेको पाइएको छ।

तालिका नं. १

वाक्य गठनका त्रुटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या				प्रतिशत			
		ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा	ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा
वचन	१	१५	५		२०	७५	२५		१००
	२	१२	७	१	२०	६०	३५	५	१००
	३	१०	५	५	२०	५०	२५	२५	१००
लिङ्ग	१	८	१२		२०	४०	६०		१००
	२	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	३	८	१२		२०	४०	६०		१००
पुरुष	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१३	७		२०	६५	३५		१००
	३	७	९	४	२०	३५	४५	२०	१००
काल	१	१३	७		२०	६५	३५		१००
	२	१२	८		२०	६०	४०		१००
	३	७	८	५	२०	३५	४०	२५	१००
पक्ष	१	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	२	७	१३		२०	३५	६५		१००
	३	६	८	६	२०	३०	४०	३०	१००
भव	१	१३	७		२०	६५	३५		१००
	२	९	११		२०	४५	५५		१००
	३	५	७	८	२०	२५	३५	४०	१००
वाच्य	१	११	८	१	२०	५५	४०	५	१००
	२	४	१६		२०	२०	८०		१००
	३	३	१३	४	२०	१५	६५	२०	१००
कारक	१	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	२	२	९	९	२०	१०	४५	४५	१००
	३	३	७	१०	२०	१५	३५	५०	१००
						४१.६७	४७.३०	११.०५	

स्रोत: स्थलगत अध्ययन (२०६८ असार)

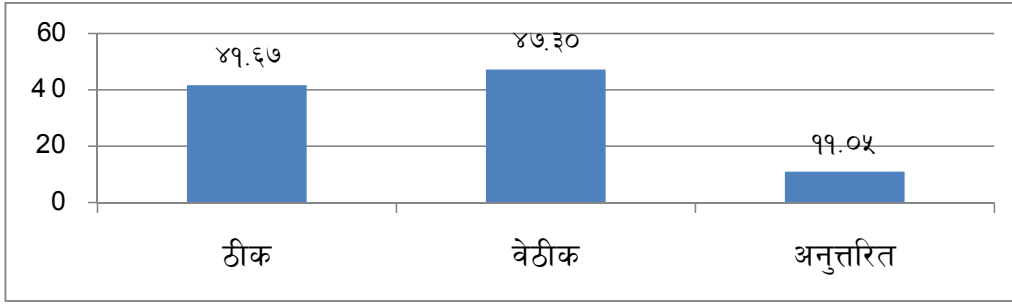
उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्याङ्कलाई हेर्दा श्री कमला जनज्योति मा.वि. सिलामेका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्त्वहरू अन्तर्गत वचनको वस्तुगत प्रश्नमा २५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन्। लिङ्ग पक्षमा वस्तुगत ६० प्रतिशत, विषयगत ५० प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ६० प्रतिशत त्रुटि गरेका छन्। त्यस्तै पुरुषको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ४५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने २० प्रतिशतले प्रतिक्रिया दिएका छन्। त्यस्तै काल अन्तर्गत वस्तुगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशत, विषयगत ४० प्रतिशत र स्वतन्त्र

लेखनमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने २५ प्रतिशतले प्रतिक्रिया दिएका छैनन् । पक्ष अन्तर्गत वस्तुगतमा ५० प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ६५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ४० प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने ३० प्रतिशतले कुनै पनि प्रतिक्रिया दिएका छैनन् । भाव पक्षमा वस्तुगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ५५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने ४० प्रतिशतले कुनै पनि प्रतिक्रिया दिएका छैनन् । वाक्यगठनको वाच्य तत्त्व अन्तर्गत विषयगत प्रश्नमा ४० प्रतिशतले, वस्तुगतमा ८० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ६५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने वस्तुगतमा ५ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा २० प्रतिशतले प्रतिक्रिया दिएका छैनन् । त्यस्तैगरी वाक्यगठनको अर्को तत्त्व कारकमा वस्तुगत प्रश्नमा ५० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ४५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशत त्रुटि गरेका छन् भने विषयगत प्रश्नमा ४५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ५० प्रतिशतले उत्तर दिएका छैनन् । स्वतन्त्र लेखनमा विद्यार्थीहरूले प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्नु स्वभाविक मान्न सकिन्छ । किनकि स्वतन्त्र लेखनमा सबैले वाक्यगठनमा सबै तत्त्वहरूको प्रयोग नगर्न सक्छन् ।

उपर्युक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले सबभन्दा बढी त्रुटि वाच्य विषयगत प्रश्नमा ८० प्रतिशत र पक्षका विषयगत प्रश्नमा ६५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले सबभन्दा बढी ठीक प्रतिक्रिया पुरुष, वचन, काल र भावको वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः ८० प्रतिशत, ७५ प्रतिशत, ६५ प्रतिशत र ६५ प्रतिशत व्यक्त गरेको पाइएको छ । वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा कारक सबैभन्दा गाह्रो भएको पाइएको छ भने सरलमा पुरुष, काल र भावको वस्तुगत प्रश्नहरू रहेका छन् । जसअन्तर्गत कारक विषयगतको १० प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा १५ प्रतिशत मात्र सही प्रतिक्रिया आएको छ भने पुरुष, काल र भावको वस्तुगत प्रश्नमा ८० प्रतिशत, ६५ प्रतिशत र ६५ प्रतिशत सही प्रतिक्रिया रहेको छ ।

समग्र रूपमा यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका आठ पक्षहरूमा गरेको त्रुटि विश्लेषणको तथ्याङ्कीय प्रतिशतलाई निष्कर्षका रूपमा हेर्दा सही प्रतिक्रिया ४१.६७ प्रतिशत छ भने ४७.३० प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ । यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गरेको प्रतिक्रियालाई हेर्दा त्रुटि पक्ष बढि र सही पक्ष कम रहेको पाइएको छ ।

स्तम्भ चित्र नं. १

४.१.२ श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय, माढीवजार

श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढी वजारका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका विविध पक्षहरूमा गरेको त्रुटि पक्षलाई हेर्दा निम्न तालिकामा उल्लेख भए अनुसार त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

तालिका नं. २

वाक्य गठनका त्रुटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या				प्रतिशत			
		ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा	ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा
वचन	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१५	५		२०	७५	२५		१००
	३	१०	५	५	२०	५०	२५	२५	१००
लिङ्ग	१	९	११		२०	४५	५५		१००
	२	९	११		२०	४५	५५		१००
	३	८	१०	२	२०	४०	५०	१०	१००
पुरुष	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	३	६	६	८	२०	३०	३०	४०	१००
माल	१	१२	८		२०	६०	४०		१००
	२	९	११		२०	४५	५५		१००
	३	६	७	७	२०	३०	३५	३५	१००
पक्ष	१	१७	३		२०	८५	१५		१००
	२	१२	८		२०	६०	४०		१००
	३	८	५	७	२०	४०	२५	३५	१००
भव	१	१८	२		२०	९०	१०		१००
	२	१६	४		२०	८०	२०		१००
	३	६	५	९	२०	३०	२५	४५	१००
वाच्य	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१२	८		२०	६०	४०		१००
	३	७	८	५	२०	३५	४०	२५	१००
कारक	१	१५	५		२०	७५	२५		१००
	२	९	६	५	२०	४५	३०	२५	१००

	३	६	४	१०	२०	३०	२०	५०	१००
						५५.८३	३२.०८	१२.०८	

स्रोत: स्थलगत अध्ययन (२०६८ असार)

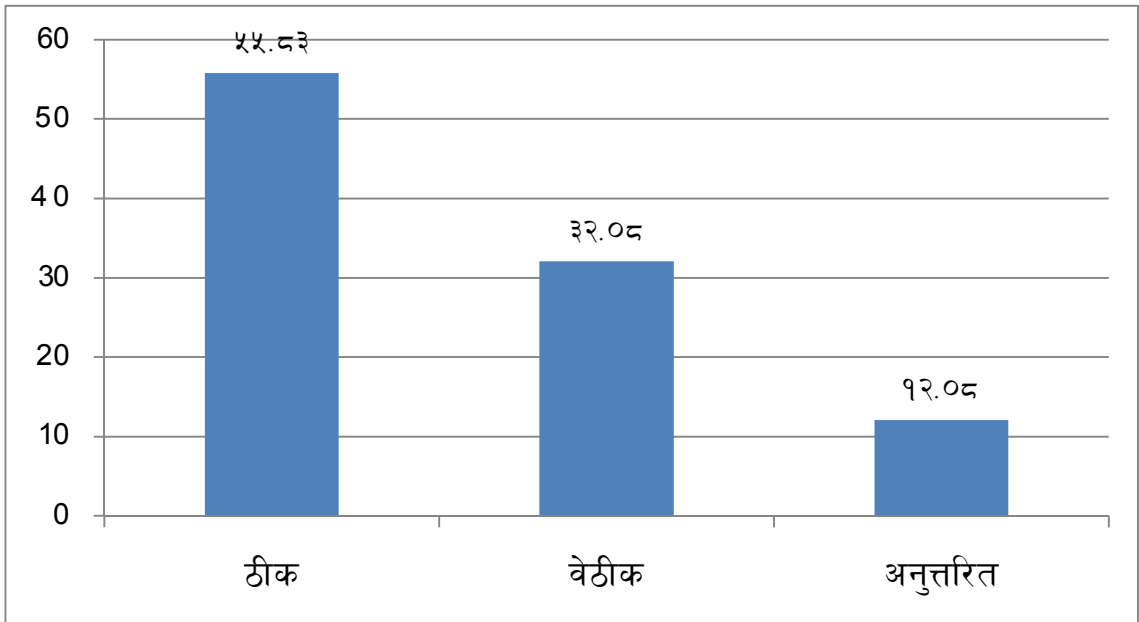
उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित तथ्यलाई हेर्दा श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढीवजारका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका तत्त्वहरू अन्तर्गत वचनको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा २५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। लिङ्गको वस्तुगतमा ५५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ५५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ५० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। पुरुषको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ५० प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। कालको वस्तुगत प्रश्नमा ४० प्रतिशतले, विषयगत लेखनमा ५५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। पक्षको वस्तुगत प्रश्नमा १५ प्रतिशतले विषयगत प्रश्नमा ४० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने भाव वस्तुगत प्रश्नमा १० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा २० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। वाक्यगठनको अर्को तत्त्व वाच्यको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ४० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् र कारक तत्त्वको वस्तुगत प्रश्नमा २५ प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ३० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। साथै यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले कारकको स्वतन्त्र लेखनमा ५० प्रतिशत, विषयगत लेखनमा २५ प्रतिशत, वाच्यको स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशत, भावको स्वतन्त्र लेखनमा ४५ प्रतिशत, पक्षको स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशत, कालको स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशत, पुरुषको स्वतन्त्र लेखनमा ४० प्रतिशत, लिङ्गको स्वतन्त्र लेखनमा १० प्रतिशत र वचनको स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशतले प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छन्। स्वतन्त्र अभिव्यक्तिमा सबैले वाक्यगठनका सबै तत्त्वहरूको प्रयोग नगर्न सक्छन् तसर्थ स्वतन्त्र लेखनमा विद्यार्थीहरूले प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्नु स्वभाविक मान्न सकिन्छ।

यस श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढी वजारका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा वढी त्रुटि कालको विषयगत प्रश्नमा ५५ प्रतिशत र लिङ्गको वस्तुगत र विषयगत प्रश्नमा ५५/५५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ भने सबभन्दा वढी सही प्रतिक्रिया भाव, पक्ष, वचन, पुरुष, वाच्यको वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः ९०, ८५, ८०, ८०, र ८० प्रतिशतले व्यक्त गरेको पाइएको छ। वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा काल र

लिङ्ग सबैभन्दा जटिल भएको पाइएको छ भने सरलमा भाव पक्ष, वचन, पुरुष र वाच्यको वस्तुगत प्रश्नहरू रहेका छन् जस अन्तर्गत भाव, पक्ष, वचन, पुरुष वाच्यको वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः १०, १५, २०, २० र २० प्रतिशत मात्र त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्त्वहरूको समग्र पक्षमा गरेका त्रुटि वा सही प्रतिक्रियालाई निष्कर्षका रूपमा केलाउँदा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने ५५.८३ प्रतिशत, त्रुटि गर्ने ३२.०८ प्रतिशत र कुनै पनि प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने १२.०८ प्रतिशत रहेको पाइएको छ । यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका क्षेत्रमा गरेको उपलब्धि पक्ष वढी देखिए पनि त्रुटि पक्ष र प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने संख्या पनि उल्लेख्य रहेको पाइएको छ ।

स्तम्भ चित्र नं. २

४.१.३. श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालय निबुवाटार

श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालय निबुवाटारका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका विविध पक्षहरूमा गरेको त्रुटि पक्षलाई हेर्दा निम्न तालिका अनुसार त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

तालिका नं. ३

वाक्य गठनका त्रुटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या				प्रतिशत			
		ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा	ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा
वचन	१	१५	५		२०	७५	२५		१००
	२	१२	८		२०	६०	४०		१००
	३	८	८	४	२०	४०	४०	२०	१००
लिङ्ग	१	११	९		२०	५५	४५		१००
	२	८	१२		२०	४०	६०		१००
	३	८	१२		२०	४०	६०		१००
पुरुष	१	१५	५		२०	७५	२५		१००
	२	८	१२		२०	४०	६०		१००
	३	७	८	५	२०	३५	४०	२५	१००
माल	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	३	५	७	८	२०	२५	३५	४०	१००
पक्ष	१	१२	८		२०	६०	४०		१००
	२	५	१५		२०	२५	७५		१००
	३	५	८	७	२०	२५	४०	३५	१००
भव	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	३	५	६	९	२०	२५	३०	४५	१००
वाच्य	१	४	१६		२०	२०	८०		१००
	२	३	१७		२०	१५	८५		१००
	३	४	७	९	२०	२०	३५	४५	१००
कारक	१	११	९		२०	५५	४५		१००
	२	५	३	१२	२०	२५	१५	६०	१००
	३	३	९	८	२०	१५	४५	४०	१००
						४२.९१	४४.१६	१२.९१	

स्रोत: स्थलगत अध्ययन (२०६८ असार)

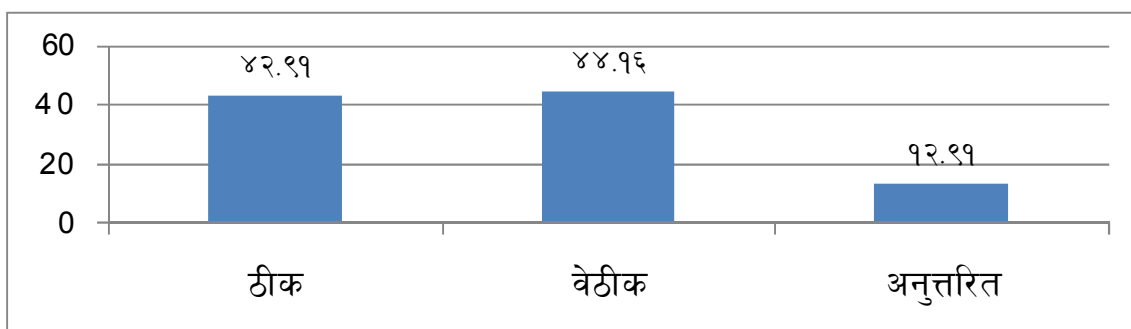
उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित तथ्यलाई हेर्दा श्री जनजागृति उच्च मा.वि. निबुवाटारका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका तत्त्वहरू अन्तर्गत वचनको वस्तुगत प्रश्नमा २५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ४० प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। लिङ्गको वस्तुगत प्रश्नमा ४५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ६० प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ६० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन्। पुरुषको वस्तुगत प्रश्नमा २५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ६० प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेका

छन् । कालको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा ५० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । पक्षको विषयगत प्रश्नमा ४० प्रतिशत, वस्तुगत प्रश्नमा ७५ प्रतिशत र स्वतन्त्र लेखनमा ४० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् भने भावको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ५० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनतर्फ ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । वाक्यगठनको अर्को तत्व वाच्यको वस्तुगत प्रश्नमा ८० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ८५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् र कारक तत्वको वस्तुगत प्रश्नमा ४५ प्रतिशत, विषयगत प्रश्नमा १५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ४५ प्रतिशतले त्रुटि गरेका छन् । साथै यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकको स्वतन्त्र लेखनमा क्रमशः २०, २५, ४०, ३५, ४५, ४५, र ४० प्रतिशतले कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छैनन् स्वतन्त्र लेखनको प्रयोगमा वाक्यगठनको सबै तत्वहरूको प्रयोग नहुन पनि सक्ने हुँदा प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्नु स्वभाविक मान्न सकिन्छ ।

यस श्री जनज्योति उ.मा.वि. निबुवाटारका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढि त्रुटि वाच्यको विषयगत प्रश्नमा ८५ प्रतिशत, वस्तुगत प्रश्नमा ८० प्रतिशत र पक्षको विषयगत प्रश्नमा ७५ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ भने सबभन्दा बढी सही प्रतिक्रिया काल, भाव, वचन र पुरुषको वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः ८०, ८०, ७५ र ७५ प्रतिशतले व्यक्त गरेको पाइएको छ । यस विद्यालयको कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूको लागि वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा काल, भाव, वचन, र पुरुषको वस्तुगत प्रश्न सरल र वाच्यको विषयगत प्रश्न, वस्तुगत प्रश्न साथै पक्षको विषयगत प्रश्न जटिल भएको पाइएको छ । जस अन्तर्गत काल, भाव, वचन र पुरुषको वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः २०, २०, २५ र २५ प्रतिशतले मात्र त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्वहरूको समग्र पक्षमा गरेका त्रुटि वा सही प्रतिक्रियालाई निष्कर्षका रूपमा केलाउँदा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने ४२.९१ प्रतिशत, त्रुटि गर्ने ४४.१६ प्रतिशत र कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने १२.९१ प्रतिशत रहेको पाइएको छ । यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनका क्षेत्रमा गरेको उपलब्धी पक्ष भन्दा त्रुटि पक्ष बढी देखिएको छ भने सही प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने पनि पाइएको छ ।

स्तम्भ चित्र नं. ३

४.१.४. श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय, डाढी

श्री चण्डेश्वरी उ.मा.वि. डाढीका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका विविध पक्षहरूमा गरेका त्रुटि पक्षलाई हेर्दा निम्न तालिका अनुसार त्रुटि गरेको पाइएको छ।

तालिका नं. ४

वाक्य गठनका त्रुटिहरू	प्रश्नहरू	विद्यार्थी संख्या				प्रतिशत			
		ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा	ठीक	बेठीक	अप्रति क्रिया	जम्मा
वचन	१	१३	७		२०	६५	३५		१००
	२	१०	१०		२०	५०	५०		१००
	३	८	६	६	२०	४०	३०	३०	१००
लिङ्ग	१	१४	६		२०	७०	३०		१००
	२	११	९		२०	५५	४५		१००
	३	९	६	५	२०	४५	३०	२५	१००
पुरुष	१	१५	५		२०	७५	२५		१००
	२	१४	६		२०	७०	३०		१००
	३	११	५	४	२०	५५	२५	२०	१००
काल	१	१५	५		२०	७५	२५		१००
	२	१३	७		२०	६५	३५		१००
	३	११	४	५	२०	५५	२०	२५	१००
पक्ष	१	१३	७		२०	६५	३५		१००
	२	११	९		२०	५५	४५		१००
	३	८	५	७	२०	४०	२५	३५	१००
भाव	१	१६	४		२०	८०	२०		१००
	२	१२	८		२०	६०	४०		१००
	३	९	६	५	२०	४५	३०	२५	१००
वाच्य	१	८	१२		२०	४०	६०		१००
	२	६	१४		२०	३०	७०		१००
	३	२	२	१६	२०	१०	१०	८०	१००
कारक	१	७	१३		२०	३५	६५		१००
	२	५	१५		२०	२५	७५		१००
	३	२	४	१४	२०	१०	२०	७०	१००
						५०.६२	३६.०४	१२.९९	

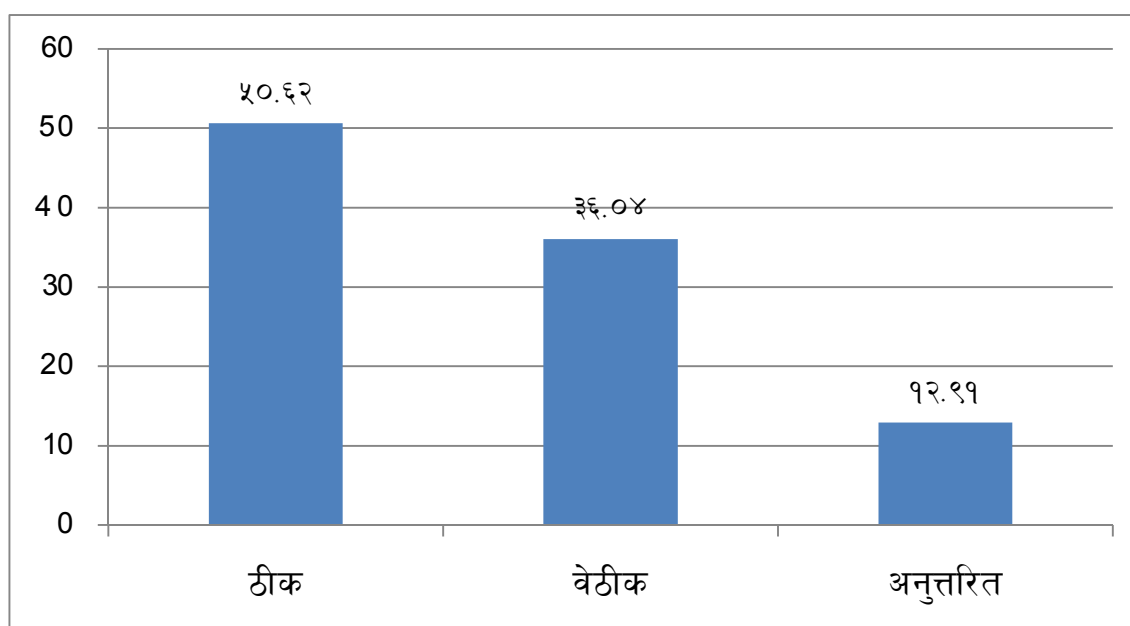
स्रोत: स्थलगत अध्ययन (२०६८ असार)

उपर्युक्त तालिकामा उल्लिखित तथ्यलाई हेर्दा श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय डाढीका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनका तत्त्वहरू अन्तर्गत वचनको वस्तुगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ५० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। लिङ्गको वस्तुगत प्रश्नमा ३० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ४५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। पुरुषको वस्तुगत प्रश्नमा २५ प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ३० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। कालको वस्तुगत प्रश्नमा २५ प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। पक्षको वस्तुगत प्रश्नमा ३५ प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ४५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। भावको वस्तुगत प्रश्नमा २० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ४० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ३० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। वाक्यगठनको अर्को तत्त्व वाच्यको वस्तुगत प्रश्नमा ६० प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ७० प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा ९० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएकोछ र कारक तत्त्वको वस्तुगत प्रश्नमा ६५ प्रतिशतले, विषयगत प्रश्नमा ७५ प्रतिशतले र स्वतन्त्र लेखनमा २० प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। साथै यस विद्यालयको विद्यार्थीहरूले वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकको स्वतन्त्र लेखनमा क्रमशः ३०, २५, २०, २५, ३५, २५, ८० र ७० प्रतिशतले कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त गरेका छैनन्। स्वतन्त्र लेखनको प्रयोगमा वाक्यगठनको सबै तत्त्वहरूको प्रयोग नहुन पनि सक्ने हुँदा प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्नु स्वभाविक मान्न सकिन्छ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका तत्त्वहरूमा सबैभन्दा बढी त्रुटि कारकको विषयगत प्रश्नमा ७५ प्रतिशतले गरेको पाइएको छ। भने वाच्यको विषयगत प्रश्नमा ७० प्रतिशतले र कारकको वस्तुगत प्रश्नमा ६५ प्रतिशतले त्रुटि गरेको पाइएको छ। यस विद्यालयको कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले सबै भन्दा बढी सही प्रतिक्रिया भाव, पुरुष, काल, लिङ्गको वस्तुगत प्रश्नहरूमा क्रमशः ८०, ७५, ७५ र ७० प्रतिशत व्यक्त गरेको पाइएको छ। वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा भाव, पुरुष, काल र लिङ्गको वस्तुगत प्रश्न सरल र कारक र वाच्यको विषयगत प्रश्न र कारकको वस्तुगत प्रश्न जटिल भएको पाइएको छ। जस अन्तर्गत भाव, काल, पुरुष, लिङ्गको वस्तुगत प्रश्नमा क्रमशः २०, २५, २५, ३० प्रतिशतले मात्र त्रुटि गरेको पाइएको छ।

यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका समग्र पक्षमा गरेका त्रुटि वा सही प्रतिक्रियालाई निष्कर्षका रूपमा केलाउँदा ठीक प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने ५०.६२ प्रतिशत, त्रुटि गर्ने ३६.०४ प्रतिशत र कुनै प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने १२.९१ प्रतिशत रहेको पाइएको छ। यस विद्यालयका विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनको क्षेत्रमा गरेको उपलब्धी पक्ष बढी देखिए पनि त्रुटि पक्ष र प्रतिक्रिया व्यक्त नगर्ने संख्या पनि उल्लेख्य रहेको पाइएको छ।

स्तम्भ चित्र नं. ४

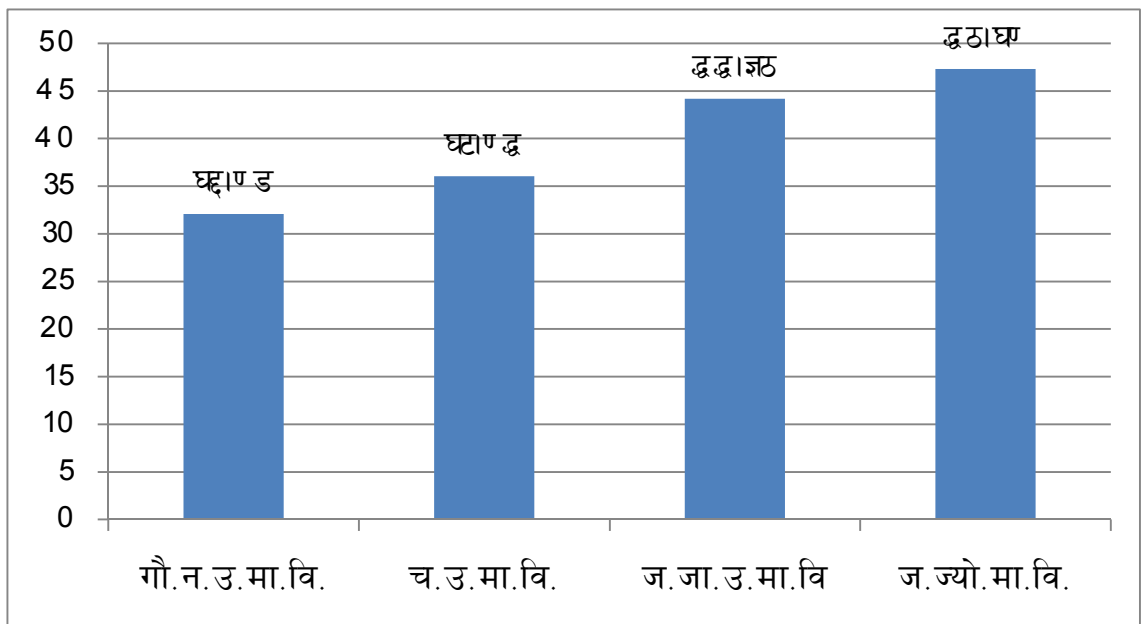
४.२.० उपसंहार

यस अध्ययनमा प्रस्तुत गरिएका त्रुटि तथ्याङ्कीय विश्लेषणलाई केलाउँदा सबभन्दा बढी त्रुटि श्री कमला जनज्योति मा.वि.सिलामेका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाच्यको विषयगत र वचनको विषयगत प्रश्नमा, श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालयका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्ग र कालको विषयगत प्रश्नमा श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालयका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाच्य विषयगत र वस्तुगत प्रश्नमा र श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालयका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले कारक र वाच्यको विषयगत प्रश्नमा गरेको पाइएको छ। भने कम त्रुटि गर्ने क्षेत्रमा श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले पुरुष वस्तुगत प्रश्नमा, श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भाव, पक्ष, वचन, पुरुष, वाच्यको वस्तुगत र भावको विषयगत प्रश्नमा श्री जनजागृति उच्च माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले काल, भाव, वचन, पुरुष को विषयगत

प्रश्नमा र श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले भाव, पुरुष, कालको वस्तुगत प्रश्नमा गरेको पाइएको छ। सरलता र जटिलताको क्रमलाई हेर्दा सबभन्दा बढी त्रुटि गर्ने जटिल र कम त्रुटि गर्ने सरलका रूपमा लिन सकिन्छ।

वाक्यगठनका तत्वहरूको समग्र पक्षलाई निष्कर्षका रूपमा हेर्दा ४ वटा विद्यालयहरूमा श्री जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामेका विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा बढी त्रुटि ४७.३० प्रतिशत गरेको पाइएको छ भने सबैभन्दा कम त्रुटि श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले ३२.०८ प्रतिशतले गरेको पाइएको छ। श्री चण्डेश्वरी उच्च माध्यमिक विद्यालय डाडी र श्री जनजागृति उ.मा.वि. निबुवाटारका विद्यार्थीहरूले क्रमशः ३६.०४ र ४४.९७ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ।

स्तम्भ चित्र नं. ५

४.३ त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण

विद्यार्थीको त्रुटि क्षेत्रलाई पहिचान गरी त्रुटि निराकरण गर्ने उद्देश्य सहित शिक्षण गर्नु त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण हो। माध्यमिक तथा उच्च तहको आधार स्तम्भको रूपमा रहेको विद्यालय तहको कक्षा ७ मा नै वाक्यगठनका तत्वहरूका सम्बन्धमा आवश्यक जानकारी गराउन र तिनमा भएका त्रुटिहरूलाई उपल्लो तहमा गएर निराकरण गर्नका लागि विद्यालय तहको अनिवार्य नेपाली विषयको पाठ्यक्रममा त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणको व्यवस्था गर्नुपर्दछ। विद्यालय तहमा त्रुटि सम्बन्धी कुनै शिक्षण नभएकोले उच्च तहमा

पुगेपछि त्रुटि भएको देखिन्छ। तसर्थ तल्लो तहबाट नै त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणको अभ्यास गरेमा मात्र माथिल्लो तहमा त्रुटि कम हुन्छ। त्यसलाई केही हदसम्म सुधार्न सकिन्छ नत्र भने एकैचोटी त्रुटि धेरै हुँदा सुधार्न गाह्रो हुन्छ। विद्यार्थीहरूले सिकाइका क्रममा गरेका त्रुटिहरूको अवस्थाले त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षणमा जोड दिँदै प्रभावकारी शिक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ।

त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण गर्दा विद्यार्थीको इच्छा चाहना तथा आवश्यकतालाई मूल आधार बनाउनुपर्ने हुन्छ। पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकबीच समन्वय गरी स्थलगत परीक्षणबाट निस्केको परिणामलाई मध्यनजर गरी त्यससँग सम्बन्धित सरोकारवालाहरूलाई समेत संलग्न गराएर पाठ्यक्रम निर्माण गरेमा त्रुटि कम हुने देखिन्छ। शिक्षणका क्रममा सैद्धान्तिक ज्ञानलाई सुदृढ गर्दै प्रयोगात्मक शिक्षणमा जोड दिँदै पर्याप्त मात्रामा उदाहरणको प्रयोग गर्दै शिक्षण गरिनु पर्दछ। विद्यार्थीहरूलाई कक्षा शिक्षणको अलवा शैक्षिक तथा अन्य अतिरिक्त कार्यकलापहरू जस्तै: वादविवाद, वक्तृत्वकला, प्रवचन जस्ता कार्यक्रमहरूमा भागलिने क्रममा गरेका त्रुटिहरूलाई निराकरण गर्दै व्याकरणात्मक गल्तीहरूलाई औँल्याउँदै शुद्ध र स्तरीय भाषा प्रयोग गर्न सक्ने सक्षम विद्यार्थी उत्पादन गर्न त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण प्रभावकारी हुने देखिन्छ।

अध्याय पाँच

निष्कर्ष तथा सुझाव

५.१. निष्कर्ष

समुन्नत मानव सभ्यताको विकासमा भाषाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ। जब मानिसले भाषाको विकास गरे त्यसपछि मात्र उसले अन्य पक्षको विकास गरेको पाइन्छ। मानिस अन्य प्राणीको तुलनामा सर्वश्रेष्ठ प्राणी हो भन्ने महत्त्वपूर्ण विशेषताको रूपमा भाषालाई नै लिन सकिन्छ। तसर्थ मानिसले समयानुकूल भाषा विकासमा महत्त्वपूर्ण कदम चाल्नुपर्ने देखिन्छ। साथै सरकारी कामकाजको भाषाले राष्ट्र, राष्ट्रियता, समाज र व्यक्तिको एकताको लागि महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने हुनाले नेपाली भाषा विकासको महत्त्वपूर्ण आवश्यकता देखिन्छ।

भाषा सिकाइको क्रममा विद्यार्थीहरूबाट त्रुटि हुन सक्छन्। परम्परागत रूपमा भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिलाई असफलताको प्रतीक मानिए तापनि अहिले आएर त्रुटिलाई स्वभाविक रूपमा लिइन्छ। भाषा सिकाइको क्षेत्रमा उन्नाइसौं सताब्दीको उत्तरार्द्धमा आएर त्रुटि विप्लेषणले निकै चर्चा पाएको देखिन्छ। पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा भाषा सिक्दा त्रुटि हुन्छ तर त्रुटिको प्रकृति तथा स्वरूप फरक फरक हुन जान्छ। दोस्रो भाषा सिक्दा प्रायः जसो मातृभाषा वा स्रोत भाषाको प्रभाव बढी रहेको पाइन्छ। पहिलो भाषाका उच्चारण, व्याकरणिक विशेषता आदिको प्रभाव प्रत्यक्ष रूपमा दोस्रो भाषामा पर्ने गर्दछ। तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा मातृभाषाको प्रभाव परेको पाइन्छ। यस अध्ययनमा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठन गर्दा वाक्यगठनका आठ तत्वहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकमा गरेका त्रुटिहरू विभिन्न प्रकृतिका देखिएका छन्। अध्ययनमा गरिएका विविध पक्षहरूका निष्कर्षलाई निम्न बुँदाहरूमा समेट्ने प्रयास गरिएको छ।

१) प्रस्तुत अध्ययन सिन्धुली जिल्लाको चारवटा विद्यालयका ८० जना तामाङभाषी कक्षा ७ का विद्यार्थीहरूमा मात्र सिमित भएकोले अध्ययनको परिणाम सबै प्रकारका पछि हुने गल्तीबाट मुक्त छ भन्न सकिदैन। समयको क्रमसगैँ भाषामा पनि परिवर्तन भइरहने हुनाले यस सम्बन्धमा थप अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्नु राम्रो हुनेछ।

- २) यस अध्ययन वाक्यगठनका आठ तत्त्वहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकसँग मात्र सिमित रहेको हुँदा अन्य पक्ष वा तत्त्वहरू छुट हुन गएको छ ।
- ३) यस अध्ययनका क्रममा सङ्कलित उदाहरणहरूको विश्लेषण गर्दा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा अन्योलको वातावरणमा सिकेको प्रष्टिन्छ । तसर्थ दक्ष एवम् तालिम प्राप्त शिक्षक मार्फत् उपयुक्त शैक्षिक वातावरण निर्माण गरी शिक्षण प्रकृया अपनाउनु पर्ने आवश्यकता महसुस हुन्छ ।
- ४) कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका विभिन्न आठ पक्षहरू मध्ये सबैभन्दा वढी ठीक जवाफ वचनमा दिएको पाइएको छ ।
- ५) यस अध्ययनमा तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले सबैभन्दा वढी त्रुटि वाच्य र लिङ्गमा गरेको पाइएको छ ।
- ६) वाक्यगठनका आठवटा तत्त्वहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारक मध्ये सबैभन्दा कम त्रुटि वचनमा गरेको पाइएको छ ।
- ७) यस अध्ययनमा वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई हेर्दा सबैभन्दा सरल वा कम जटिल वचन भएको पाइएको छ भने सबैभन्दा जटिल वाच्य, कारक, लिङ्ग, भएको पाइएको छ ।
- ८) प्रश्नका प्रकृतिका आधारमा वाक्यगठनमा गरेको त्रुटिपक्षलाई विचार गर्दा विषयगत प्रश्नमा वढी त्रुटि गरेको पाइएको छ, भने स्वतन्त्र लेखनमा वढी अनुत्तरित रहेको पाइएको छ ।
- ९) कक्षा ७ मा अध्ययनरत ४ वटा विद्यालयका तामाङभाषी विद्यार्थीहरू मध्ये सबैभन्दा वढी त्रुटि श्री कमला जनज्योति माध्यमिक विद्यालय सिलामेका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइएको छ ।
- १०) कक्षा ७ मा अध्ययनरत ४ वटा विद्यालयका तामाङभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये सबैभन्दा कम त्रुटि श्री गौमती नमुना उच्च माध्यमिक विद्यालय माढीबजारका विद्यार्थीहरूले गरेको पाइएको छ ।
- ११) केही तामाङभाषी विद्यार्थीहरू स्वतन्त्र लेखनतर्फ अनुत्तरित रहेको पाइएको छ ।

- १२) नेपाली वाक्यगठनका क्रममा सबैभन्दा वढी अनुत्तरित कारकको स्वतन्त्र लेखनमा पाइएको छ ।
- १३) प्रस्तुत शोध अध्ययनका क्रममा विद्यार्थीहरूले गरेको समग्र त्रुटि पक्षलाई हेर्दा त्रुटि गर्नुको प्रमुख कारणहरूमा मूलतः मातृभाषाको प्रभाव, सामाजिक र पारिवारिक भाषिक वातावरण, समुदायको प्रभाव, विद्यालयको भौतिक, व्यवस्थापन साथै शैक्षिक पक्ष कमजोर हुनु, शिक्षकलाई यथोचित निर्देशन नहुनु, तालिमप्राप्त विषयगत शिक्षकको अभाव र नेपाली भाषाप्रतिको उदासिनता रहेको पाइन्छ ।

५.२. सुझावहरू

प्रस्तुत शोधपत्रमा वाक्यगठनका आठ तत्वहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य र कारकमा ४ वटा विद्यालयका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरू विविध प्रकारका भएको पाइएको छ । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि हुन अनौठो विषय होइन । विद्यार्थीले पहिलो भाषा सिक्दा त त्रुटि गर्न पुग्छ भने दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा त्रुटि गर्नु स्वभाविकै मान्न सकिन्छ । नेपाली भाषा नेपालको सरकारी कामकाजको भाषा हो, नेपालमा बसोवास गर्ने विविध जातजातिहरूको सम्पर्क भाषा तथा विचार विनिमय गर्ने साझा भाषा हो तसर्थ नेपाली भाषाको लिखित अभिव्यक्तिमा देखिने गरेका त्रुटिहरूलाई समयमा नै निराकरण गरी शुद्ध तथा स्तरीय भाषिक प्रयोगतर्फ उन्मुख गराउनु जरुरी छ । यसका लागि निम्न सुझावहरू पेश गर्ने प्रयास गरेको छु । सुझावले पनि सुधारात्मक स्थिति सिर्जना गर्न मद्दत पुग्ने हुँदा सान्दर्भिक देखिन्छ ।

- १ निम्न माध्यमिक तह वा माध्यमिक तहको पुर्वाधारका रूपमा रहेका कक्षा ७ मा अध्ययनरत तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी गर्ने त्रुटिहरूलाई निराकरण गर्न उपचारात्मक शिक्षणको व्यवस्था गरिनुपर्ने अति आवश्यकता देखिन्छ ।
- २ सैद्धान्तिक ज्ञानका साथसाथै प्रयोगात्मक अभ्यासद्वारा शिक्षण गर्नाले वाक्यगठनका तत्वहरूमा त्रुटिहरूलाई निराकरण वा कम गर्न सकिन्छ ।
- ३ विद्यालय तहका पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक बीच समन्वय गराएर व्याकरणात्मक कोटीहरू मध्ये वाक्यगठनका बीचमा एकरूपता ल्याउने गरेर शिक्षण गरेमा त्रुटि कम भएर जान्छ ।

- ४ व्याकरण शिक्षण गर्दा आधिकारिक व्याकरणको व्यवस्था गरेमा शिक्षकहरूमा विश्वसनियताको वातावरण सिर्जना हुन गई शिक्षणका क्रममा वाक्यगठनका तत्त्वहरूमा त्रुटिको मात्रामा कमी हुन जाने हुन्छ ।
- ५ नेपाली भाषाले मानक व्याकरणलाई समय सापेक्ष रूपमा परिमार्जित गरी लागु गरेमा शिक्षकहरूमा हुने द्विविधा हट्न गई त्रुटि निराकरणमा मद्दत पुग्नेछ ।
- ६ नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा नेपाली भाषाइत्तर विद्यार्थीहरूलाई विशेष व्यवस्था गरी शिक्षण गरेमा त्रुटिमा कमी आउने देखिन्छ ।
- ७ तामाङभाषी विद्यार्थीहरूलाई नेपाली भाषा सिकाउँदा उनीहरूको मातृभाषाको पृष्ठभूमिका कारण हुन जाने त्रुटिहरूलाई ख्याल गरी शिक्षण गरेमा त्रुटि कम हुन जाने देखिन्छ ।
- ८ विद्यालय व्यवस्थापन समितिले शिक्षकको व्यवस्था गर्दा अंग्रेजी, गणित, विज्ञान जस्ता विषय शिक्षकको व्यवस्थामा मात्र ध्यान दिने र विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने तर नेपाली विषय भने जुन कुनै विषय शिक्षकले पढाउँदा पनि हुन्छ भन्ने मान्यता बोकी नेपाली विषय शिक्षकको व्यवस्था नभएको कारण पनि त्रुटि हुन गएको देखिन्छ । तसर्थ तल्लो तहदेखि नै नेपाली विषय शिक्षकको दरबन्दी व्यवस्था गरी शिक्षण गर्न लगाएमा यस प्रकारको त्रुटि कम भएर जाने देखिन्छ ।
- ९ तामाङभाषी विद्यार्थीहरू नेपाली भाषा दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्छन् । त्यसैले शिक्षकले दोस्रो भाषा शिक्षण सम्बन्धी यथेष्ट ज्ञान प्राप्त गरी शिक्षण गरेमा त्रुटि निराकरणमा सहयोग पुग्ने देखिन्छ ।
- १० अंग्रेजी तथा केही भाषा विषय बाहेक नेपाली, गणित, विज्ञान, सामाजिक.....आदि विषयहरूको शिक्षणको माध्यम भाषा नेपाली नै भएको हुँदा माध्यम भाषा नेपाली प्रयोग गर्ने सबै विषय शिक्षकहरूले शुद्ध तथा स्तरीय नेपाली भाषाको प्रयोग गरिएमा आवश्यक समन्वय हुन गई शिक्षण प्रभावकारी हुनुका साथै त्रुटिहरू कम भएर जाने देखिन्छ ।
- ११ नेपाली भाषाको गरिमा तथा महत्त्वलाई बुझेर सरोकारवाला सबै पक्षहरूबाट सकारात्मक पहल कदमीको आवश्यकता देखिन्छ ।

नेपाली भाषालाई तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्दा वाक्यगठनका विविध पक्षमा त्रुटि गरेको पाइएको छ। त्रुटिका पनि विभिन्न कारणहरू रहेको पाइन्छ। यस शोधको अध्ययन निश्चित सीमा तथा दायरामा रहेर गरिएको एउटा सानो परियोजना मात्र हो। जसका कारण व्याकरणका सबै पक्षहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण सम्भव नभएकोले व्याकरणका अन्य क्षेत्रमा अध्ययन हुन आवश्यक छ। तिनै समस्याहरूलाई यहाँ सुझावको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। यस शोध अध्ययनबाट भाषाका शिक्षकहरूलाई तामाङभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको सही पहिचान गरी तिनको निराकरणका लागि के कस्ता उपायहरू अपनाउने भन्ने सुझाव समेत प्राप्त गर्न सहयोग मिले अपेक्षा गरिएको छ। साथै प्रस्तुत अध्ययनले भाषा शिक्षकलाई विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिप्रति सचेत हुन र अन्य पक्षहरूका लागि उपयोगी हुने अपेक्षा गरिएको छ।

५.३ भावी अनुसन्धान

वाक्यगठन सम्बन्धी शीर्षक अन्तर्गत भविष्यमा गएर निम्न शोध शीर्षकहरूमा अध्ययन गर्न सकिने देखिन्छ :

- १ नि.मा.वि. तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले काल, पक्ष र भावमा गर्ने त्रुटि एक अध्ययन
- २ वाक्यगठनका कुनै तत्त्वहरूमा संस्थागत विद्यालय र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण,
- ३ वाक्यगठनका तत्त्वमा नि.मा.वि. तह र मा.वि तहमा अध्ययनरत (कुनै एक भाषा भाषी) विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण,
- ४ नेपाली वाक्यगठनमा दुई छुट्टाछुट्टै मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक विश्लेषण।

सन्दर्भग्रन्थसूची

(क) सन्दर्भग्रन्थसूची

अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०३९), नेपाली भाषा शिक्षण, काठमाडौं: त्रि.वि.वि. ।

.....,..... र बद्रीविशाल भट्टराई (२०६६), प्रयोगात्मक नेपाली शब्दकोश,
काठमाडौं: विद्यार्थी प्रकाशन प्रा.लि. ।

कोइराला, खेम बन्धु र रामप्रसाद गौतम (२०६५), अनुसन्धान विधि, काठमाडौं:
दीक्षान्त प्रकाशन ।

ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल (२०५८), प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं:
एम.के. पब्लिशर्स एन्ड डिस्ट्रिब्युटर्स ।

ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०५८): प्रायोगिक भाषाविज्ञान, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक
भण्डार ।

त्रिपाठी, वासुदेव (२०३६), पाश्चात्य समालोचनाको सैद्धान्तिक परम्परा, काठमाडौं:
साभ्ना प्रकाशन ।

तामाङ, अमृत योन्जन (२०५४), तामाङ व्याकरण, काठमाडौं: नेपाल राजकीय प्रज्ञा
प्रतिष्ठान, कमलादी ।

नेपाल, घनश्याम (१९९२), शैलीविज्ञान, गान्तोक: आँकुरा प्रकाशन ।

पराजुली, कृष्णप्रसाद (२०४६), राम्रो रचना मीठो नेपाली, काठमाडौं: सहयोगी प्रेस,
त्रिपुरेश्वर ।

बन्धु, चूडामणि (२०५३), भाषाविज्ञान, काठमाडौं: साभ्ना प्रकाशन ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०६३), माध्यमिक नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र
अभ्यास, काठमाडौं: तलेजु प्रकाशन, भोटाहिटी ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०६५), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं: शुभकामना
प्रकाशन ।

.....(२०५३), भाषाविज्ञान र नेपाली भाषाशिक्षण, काठमाडौं: गणेश हिमाल
एजुकेशनल इन्टरप्राइजेज ।

भण्डारी, पारसमणि (२०६५), सामाजिक तथा मनोभाषाविज्ञान, काठमाडौं:
विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

.....र अन्य (२०.....), साधारण नेपाली (बी.एड्. प्रथम वर्ष),
काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

..... (२०५३), स्नातकोत्तर नेपाली शिक्षा शोधविवरण, काठमाडौं: न्यु हिरा
बुक्स ।

....., अन्य (२०६८), भाषिक अनुसन्धान विधि, काठमाडौं: पिनाकल
पब्लिकेसन ।

लम्साल, रामचन्द्र (१९८१), ए कम्पेरेटिभ स्टडी अफ टिचर एजुकेशन इन टर्म अफ
कन्टेन्ट एनालाइसिस एडिच्युडनल चेन्ज एन्ड इफेक्टिभनेस, अजमेर
कलेज अफ एजुकेशन ।

शर्मा, केदारप्रसाद (२०५१), नेपाली भाषा शिक्षण, सानोठिमी, भक्तपुर: शैक्षिक
जनशक्ति विकास केन्द्र ।

शर्मा, सोमनाथ र कृष्णहरि बराल (२०५५), भाषाविज्ञान र नेपाली भाषा, काठमाडौं:
नवीन प्रकाशन ।

शर्मा, सोमनाथ र खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल् (२०५५), शोधविधि, काठमाडौं: साभा
प्रकाशन ।

शर्मा, एस.के. (१८८१ ई.सं.), एरर एनालाइसिस हवाई एण्ड हाउ ।

श्रीवास्तव, रवीन्द्रनाथ (१९९७ ई.सं.), भाषाविज्ञान: सैद्धान्तिक चिन्तन, दिल्ली:
राधाकृष्ण प्रकाशन ।

(ख) अनुसन्धान तथा लघुअनुसन्धान र पत्रिकासूचि

अधिकारी, उमा (२०४४), प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको लेखन
अभिव्यक्ति सम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ, त्रि.वि.,
कीर्तिपुर ।

उपाध्याय, शिवलाल (२०६७), कक्षा ६ का विद्यार्थीहरूको वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूको
अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ), कीर्तिपुर: त्रि.वि.वि. ।

ढकाल, भोलाप्रसाद (२०५५), कक्षा नौमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा पाइने नेपाली
वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ),
कीर्तिपुर: त्रि.वि.वि. ।

पाठ्यक्रम विकास केन्द्र (२०५७), शिक्षा: शैक्षिक पत्रिका, पा.वि.के., सानोठिमी, भक्तपुर ।

भट्टराई, रामप्रसाद (२०४३), प्रवीणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको नेपाली
व्याकरणसम्बन्धी त्रुटिविश्लेषण स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ, (अप्रकाशित
स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ), कीर्तिपुर: त्रि.वि.वि. ।

काफ्ले, उषा (२०६८), कक्षा नौमा अध्ययनरत दनुवारभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा
गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ, शिक्षाशास्त्र संकाय,
सिन्धुली ।

थिङ, सुनिता (२०६७), सिन्धुली जिल्लाका कक्षा ८ मा अध्ययनरत तामाङभाषी
विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन, स्नातकोत्तर
शोधग्रन्थ, शिक्षाशास्त्र संकाय, सिन्धुली ।

सुवेदी, धनन्जय (२०५९), पर्वत जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत गुरुङभाषी
विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको एक अध्ययन, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधग्रन्थ), कीर्तिपुर: त्रि.वि.वि. ।

परिशिष्ट
बस्तुगत प्रश्नावली

नाम, थर:	समय: १५ मिनेट
विद्यालयको नाम:	मिति:
ठेगाना:	कक्षा:

तलका ठीक उत्तरमा (✓) चिनो लगाउनुहोस् ।

१. तलका मध्ये कुन वाक्य ठीक छ ?

क) चरो रुखबाट उडे ।	ग) चराहरू रुखबाट उड्छन् ।
ख) चराहरू रुखबाट उड्यो ।	घ) चरो रुखबाट उड्छन् ।

२. तलका मध्ये कुन वाक्यमा तृतीय पुरुष प्रयोग भएको छ ?

क) म जान्छु ।	ग) तँ जान्छस् ।
ख) हामी जान्छौ ।	घ) ऊ जान्छ ।

३. निम्नलिखित पुलिङ्गी प्रयोगमा कुन वाक्य ठीक छ ?

क) हरि बजार जान्छे ।	ग) हरि बजार जान्छ ।
ख) हरि बजार जान्छिन् ।	घ) हरि बजार जान्छिन् ।

४. तलका मध्ये भविष्यकाल बुझाउने वाक्य कुन हो ?

क) कृष्ण विद्यालय जान्छ ।	ग) कृष्ण विद्यालय जानेछ ।
ख) कृष्ण विद्यालय जाँदैछ ।	घ) कृष्ण विद्यालय गयो ।

५. तलका मध्ये सामान्य वर्तमान जनाउने वाक्य कुन हो ?

क) श्याम पढ्छ ।	ग) श्याम विद्यालय गएको छ ।
ख) श्याम पढ्दै छ ।	घ) सीता गाउँदैछिन ।

६. तलका कुन सम्भावनार्थ बुझाउने वाक्य हो ?

क) तिमी घर जाऊ ।	ग) हरि घर जान्छ ।
ख) म विद्यालय जाउँला ।	घ) विद्यार्थीहरू पढ्न ।

७. तलका मध्ये कुन चाँहि कर्तृवाच्य हो ?

क) हामी खेल खेल्छौ ।

ग) खूब रमाइयो ।

ख) हामीद्वारा खेल खेलिन्छ ।

घ) मस्तसँग सुतियो ।

८. तलका मध्ये करण कारक प्रयोग भएको वाक्य कुन हो ?

क) म गीत गाउँछु ।

ख) म कलमले लेख्छु ।

ग) रुखबाट पात खस्यो ।

घ) टेबुलमा किताव छ ।

विषयगत प्रश्नावली

नाम, थर:

समय: १ घन्टा

विद्यालयको नाम:

मिति:

ठेगाना:

कक्षा:

१. तलका वाक्यलाई बहुवचनमा परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क) म जान्छु ।

उत्तर:

.....

ख) छोरी पढ्छे ।

उत्तर:

.....

२. तलका स्त्रीलिङ्गी वाक्यलाई पुलिङ्गी वाक्य बनाएर लेख्नुहोस् ।

क) छोरी विद्यालय जान्छे ।

उत्तर:

.....

ख) रमा गीत गाउँछे ।

उत्तर:

.....

३. तलका वाक्यलाई आज्ञार्थ वाक्यमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् ।

क) राधा विद्यालय जान्छे ।

उत्तर:

.....

ख) राम घर जाला ।

उत्तर:

.....

४. तल दिइएका वाक्यहरूलाई प्रथम पुरुषमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् ।

क) उनीहरू बजार जान्छन् ।

उत्तर:

.....

ख) ऊ पढ्छ ।

उत्तर:

.....

५. तल दिइएका वाक्यहरूलाई सामान्य वर्तमान कालमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् ।

क) शर्मिला विद्यालय जाँदैछे ।

उत्तर:

.....

ख) हरि गीत गाउँदै थियो ।

उत्तर:

.....

६ तलका वाक्यहरूलाई अपूर्ण भूतकालमा परिवर्तन गरी लेख्नुहोस् ।

क) कृष्ण विद्यालय जान्छ ।

उत्तर:

.....

ख) छोरो पढ्छ ।

उत्तर:

.....

७. कोष्ठकमा दिइएको निर्देशन अनुसार वाच्य परिवर्तन गर्नुहोस् ।

क) पुलिसद्वारा चोर समातिएको छ । (कतृवाच्य)

उत्तर:

.....

ख) राम चिठी लेख्छ । (कर्मवाच्य)

उत्तर:

.....

८. निम्नलिखित कारक प्रयोग गर्दै एक एकवटा वाक्य बनाउनुहोस् ।

क) कर्ता कारक

उत्तर:

.....

ख) करण कारक

उत्तर:

.....

ग) अधिकरण कारक

उत्तर:

.....

घ) उपदान कारक

उत्तर:

.....

९. तपाईं ल्होछार पर्व कसरी मनाउनुहुन्छ ? दश वाक्यमा नघटाई वर्णन गर्नुहोस् ।

.....
.....
.....
.....
.....
.....

१०. माटो शीर्षकमा छोटो निबन्ध लेख्नुहोस् ।

.....
.....
.....
.....
.....
.....

तामाङभाषामा आदरार्थी व्यवस्था

आदर, सत्कार सम्मान वा श्रद्धा प्रकट गर्ने शब्दलाई आदरार्थी शब्द भनिन्छ । सामाजिक मर्यादा, अनुशासन, सभ्यता तथा औपचारिक दृष्टिले यस्ता आदरार्थी शब्दका महत्त्व हुन्छ । तामाङभाषामा प्रयोग हुने आदरार्थी शब्दका केही नमुनाहरूः

आदरार्थी क्रिया

सामान्य	उच्च	अति उच्च	विशिष्ट
चिऊ	स्यूगो	स्युलासिगो	दान्छयागो/दान्छयालासिगो
बस्	बस्नुस्	बसीसियोस्	राजगर्नुस्/राजगरिसियोस्
चाऊ	सोल्लो	सोल्लासिगो	छयोइस्युवा
खा/खानु	खानुस्	खाइसियोस्	
निऊ	सेगो	फेप्लासिगो /सेलासिगो	
जा/जानु	जानुस्	गइसियोस्	
मेर्गे	सिम्मो	सिम्लासिगो	
सुत	सुत्नुस्	सुतिसियोस्	

सर्बनाम	सामान्य	उच्च
एकवचन	ए	राङ्
	तँ	तपाई
वहुवचन	एनी	राङ्नीगादे
	तँहरू	तपाईहरू

अति उच्च वा विशिष्टमा भने आदर सुचक पद वा नाताको प्रयोग गरेको पाइन्छ ।

आस्याङ ज्योन्गालासिगो । मामा आइसियोस् ।

आदरार्थी नाम

	सामान्य	उच्च
भात	कान्	सेवा/भुजा
जाँड	जी	केम्
रक्सी	आइराक	केम्
खुट्टा	काङ्	स्याप्
हात	या	छ्या

वाक्यमा प्रयोग

अनादरवाची - चिऊ - आले चिऊ ।

वस् - भाइ वस् ।

आदरवाची - स्युगो - ज्योज्यो स्युगो ।

-वस्नुस् - दाई वस्नुस् ।

उच्च- स्युलासिगो - आस्याङ् स्युलासिगो ।

- बसिसियोस् - मामा बसिसियोस् ।

विशिष्ट - दान्छ्यागो - आस्याङ् दान्छ्यागो / दान्छ्यालासिगो ।

- राजगर्नुस् - मामा राजगर्नुस् , राजगरिसियोस् ।